

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
X. ÉVFOLYAM 1999. 17. (295.) SZÁM — SZEPTEMBER 10.

ára 2000 lej

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Eljött 89, de jöjj el te is, 1999!

Europáim felsorakoznak. Időben nagyon sok Európa létezik. Egyik európaibb, másik európaatlanabb a másikinál. Mára, hála az utóbbi félévszázad sorvasztásának, a különben mindig lemaradottabb és elmaradottabb keleti rész szigorúbban mérettetik meg a fejlettebb, nyugati régiók által. Europáim szigorúbbik végén található a ma már Európához szinte méltatlan állapotok legnagyobb része. Ettől aztán egyesek szerint csupán földrajzi értelemben képezik e nagymúltú, múltjából győzelmesen kikecmergett vezető kontinens részét. Mert nincs szomorúbb annál, hogy itt mutathatók fel a példák arra, hogy szimultán létezik atomkor és kőkori állapotok, elektronikus csodák és általános műveletlenség. A Balkánon éppen befejeződött nyílt seb képződése is ilyen fizikai és pszichikai elmaradottságok miatt esett. A még vérző helyek ellátása terén pedig szomorúan be kell látnunk, hogy vajmi keveset tehetnek azok az államok, szomszédok, régiók, akik maguk is folyton valami segélyprogram csomagot várnak, pályáznak meg. A sültgalambot. Szomorú, hogy ilyen elemi szintű

képletekkel kapcsolatban is, hogy az éhezőknek nem halat kell adni, hanem meg kell tanítani halászni, mindennaposak a felfedezések, hogy közhely létükre még olyan magasan lebegnek a valóság felett, hogy gyakorlatba átültethetetlenek. Valami van itt, Európa szigorúbbik végén is, valami szennyezetség a levegőben, melytől blokáli a térség népességének, egész országlakosságának a tettereje. Mintha valami az önérdékükbe bevetendő szorgalmat és munkakedvet is kiölte volna belőlük. A több évtizedes elhibázott kollektívizmus szoktatórendszerei, rossz feltételes reflexeket benevelő módszerei, az állam apukás gesztusa, mellyel a kényelmesnek látszó alapellátást biztosította — mind-mind olyan tényezők, melyek kitakarták, védtelenné s ugyanakkor kényelmessé, sunyivá sorvasztották ezeket az országlakosságokat. A szabadság eljött és a lehetőségek irányába való nekilendülés helyett valami ugrásrakészség, zsákmányra lesés vett erőt a térségen. Hogy sajnos nem átmenetileg, ezt bizonyítja, hogy egy évtized tanulságaként vesszük tudomásul.

- Bogdán László: Vigadjunk tehát
- Orbán János Dénes: A zákhányos csuda
- Gömöri György: Ismeretlen gyászvers Zrínyiről...
- Kovács András Ferencsel beszélget
Balázs Imre József
- Zbigniew Herbert versei
- SERÉNY MÚMIA

(Árkossy István egyik Ady-vers illusztrációjára)

Álmatlan idők a versrefogható szegénylegények hada fölött.
Koponyájukban ármánykodó szél, zsebükben vámoló napfény.
Nincs gyermeki halihó, szerelem-maradék legalább.
Pirulni kényszerül, ki hazára gondol.
Csak a keserves pusztá.
És az oda kiáltott szó.
A feldarabolt.
Az ének zászlórúdjai csupaszodó karók.
Feladott vár az Anyanyelv.
.....
Hallgasd: csönd-ezredek!
Méhükből (csak- úgy) fölselyemlik egy-egy zsoldáros
alapítólevél, egy-egy Mária-siralom.
Nyomukban a testamentumnyi csapat nótáságos dúhe.
Egyetlen álomországunk.
A távolodó.
Az álmatlan időben.

BÁGYONI SZABÓ ISTVÁN

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

SZÓCS ISTVÁN

A mennyeknek országa — a meny-ország? 2

A néne, néni szón kívül is jelentenek rangbéli minőséget nemi, illetve családi viszonylatokat kifejező szavak?

Az *apa*, *papa* szó a magyar, finnugor, török-mongol nyelveken kívül még sémita nyelvekben is megtalálható, pl. *Aba*; az arabban *Abu* alakban is. Milyen képzetet fejez ki az alapját alkotó *Pa*, *Ba* gyök? (Amennyiben nem a "táplálék" jelentés az elsődleges; Czuczor-Fogarasi említi: a szanszkrit *pa* azt jelenti; "ápol, táplál"; a *papus*: "ápoló".)

A *Pa* gyök legrégebbi írott alakja a szumírban található, ott ugyanolyan kettős jelentése van már, mint a magyar *fej*; *fő* szónak; egyrészt "fej" testrész, másrészt "fő"-személy, tehát "főnök". A család feje akkor már az *apa* volt! Ez némileg ütközik azzal az állítással, hogy a szumír civilizáció legrégebbi ismert alakjaiban még erősen nőelvű vonásokat visel; valószínű, hogy akkor is már átmeneti fokozat volt egy nőelvű teokrácia maradványai és egy "férfias" királyság szervezete között. Ezt alátámasztja, hogy a szumír *ab* nemcsak atyát, hanem nagyapát, egyáltalán őst is jelent; ez eszünkbe juttatja a latin *avus*, nagy-anya, őszót, de a magyar *avó*-ot, azaz *ó*-t is, "rég" jelentésben.

Az *atya* szó és változatai is több mint félszáz s egymás között többnyire nem rokon nyelvekben megtalálhatók. Sok angolul tanuló személynek bizonyára eszébe sem jut, hogy a finomkodó angol *dad*, *daddy* ugyanaz, mint a cigány (roma) *dádé*; s mind: atya. A bibliai Ádám a pár excellence atya és úr. (Szumírul: Adam=atyám.) Az *adda* már állam-és egyházfőt is jelentett, mint annyi más királyi, császári atyuska. (Itt feltűnő, hogy az egyiptomi király, a fáraó nem tartalmazza az atya-vonást; jelentése egyszerűen háznagy, major domus. *Fár*: ház, vár, "fal"; *ao*: nagy. Eredetileg a fáraói rang valószínűleg csak amolyan consort-herceg; az uralkodónő férje, "hímje".

Sajátságos, hogy a *Pa*, *Ba* gyök ugyanúgy "kiemelkedő, kimagasló, dagadó, expanzív" valamit jelent, mint az anyaság és nőiség szavainak alapgyökei, a *Ma*, *Na*; a *Nő* kifejezetten azonos a *nő-ni* (*nővekedő*) igével. Az *Atya*, *Tata* szavak ősgyöke, a *Ta*, *Da*, *Ad*, szikárabb kiemelkedést, magasodást mutat, s talán hangrendi párhuzama lehetett a *tű*, *tő* is. (Marosvásárhelyen a két háború között a főtéren volt két karcsú üvegtorony; egyik reklám-célra, másik egy gázszabályozót rejtett; ezeket a helyi szóhasználat a *Nagy tű* és a *Kis tű* néven emlegette, nyilván torony — esetleg obeliszk? — értelemben. 1935 körül bontották le őket, s velük együtt e szavak is kivesztek.)

A *néne*, *néni*, szumír *Nin* szavak gyöke az *En*, *In*; jelentése "úr" és "úrnök" és "főpap" is. A magyarban egy hasonló szó pontosan ellenté-

tes jelentésben létezett: *in*, azaz "szolga". Az *inség* értelme eredetileg "szolgaság". A szumír *en* legőszibb jelentése talán az *eneh*, *ünö* szóval hozható kapcsolatba? Vagy az *En* névmással?

Az ugyancsak anya, illetve később csak anyaatat jelentésű *eme*, *emes* szavak eredeti értelme: "szoptató". Vesd össze *emik*, *emitet*, *csecse-mő*. Nemi fejtörést okoz itt is az *em*-ik szónak az *emel* szó tövével való azonossága.

Az ugyancsak hímneműséget jelentő *kan* szó messzebből azonos a *kán*: herceg, fejedelem török stb. szóval, ez van benne a *kenéz*, *knyáz* (szláv: herceg) szavakban, de esetleg a *kön*-ig és *kin*-ig szavak tövében is; (mármint szerintünk, délibábosok szerint). Ős jelentése a *kan*-nak szintén "kunkorodó", ágaskodó: szemléleti ellentétét a *konyul* (lekonnyul) fejezi ki. Czuczor-Fogarasi a görög s latin *geno*, *genitor* szavakkal hozza kapcsolatba; ezek viszont "nemzőt" jelentenek.

Ugyanakkor a görög *gon*-"szög", latin *cuneus*: ék, óegyiptomi *kin*: "szűrőeszköz" mind, jelképezhetik (akár "freudi alapon") a nemzőszervet. A *cuneus* régiségére vall, hogy majdnem azonos alakú ellentéte, a *cunus*: "hüvely" jelentésben. Éppen ezért egyesek ebből próbálták levezetni a *kanna* szót, mivel annak is van a tréfás köznyelvben "vulva" jelentése.

A *kanna* szó azonban a szumír *gin*: nád, nádszár, az ebből keletkezett akkád *qanu*, görög-latin *canna* (mind nád jelentésű) szavakból keletkezett, mivel a nádszálat a sík vidékek lakói szívócsőnek használták, ez volt az első ivóeszköz; ezért minden csöves kifolyójú edény később *kanna*, *kanta* lett: finom kis rajzokon látjuk, hogy a szumírok nemcsak a hideg vizet, de a sört is nagy korsókból szívószálakon át fogyasztották.

A *hím* szó eredetileg csak emberre vonatkozott; "férj", "férfi", s talán még "ember" jelentésben; az urali nyelvekben *kum*, *khom*, *koj* alakokban ismert, s nem teljesen kilátástalan a latin *homo*-val sem egybevetni. Az eredetileg mélyhangú szó, ha megfordítjuk, egybevág ellentétével: a *méh*-vel, a nőiség szervével. Mi az oka, hogy később teljesen degradálott a "hímállat" jelentésre? Valószínűleg az, hogy olyan régi, matriarchátusi időkből származik, amikor a hím mivoltának semmi társadalmi rangja, tekintélye nem volt, s eredetileg talán magát a hím ivarszervet jelentette. Mint ahogy a szumírban a *ku*: férfi, a *sal*: nő jelentésű szó eredetileg a megfelelő nemiszerveket jelenti, s ahogy a nyersen tréfás durva szóhasználat mai napig is *alak*, *pofo*, azaz "lenézett férfi- vagy női személy" értelemben használja a nemi szervek neveit.

A *Bak*, *bika* szavakat — szláv és germán eredetűnek tartva — kü-

lönbözőképpen magyarázzák, de bennük mind ott van a *bök*, a *piquer*, *pika* stb. szavakra, vagyis "szűrős"-ra és "szűrőeszköz"-re való utalás. A fa kergét szurkáló harkály is latinul *picus*. A szűrás, dőfés aktusa esetünkben nemcsak a szarvakra vonatkozhat, bár elsősorban arra. Az óegyiptomiban a *bak* szolgát jelent, s ez magyarázhatja *baka* szavunkat is, mivel sok nyelvben az alacsonyabb kategóriájú gyalogosokat gyakran illették "szolga"-értelmű szavakkal; lásd egyáltalán a katonai "szolgálat" kifejezést; a bakával egy töről fakadhat a *bakó* is; a baka megadta a sebesülteknek a kegyelemdőfést, majd hóhér is lett.

Említésre méltó, hogy egyes nemi, illetve családi viszonylatokat jelölő szavak, mindenekelőtt a legény és a leány, gyakran nyernek "szolga", "szolgáló" értelmet.

A férfiúságot az eddigiekhez képest legtöbbször értékelő *hős* szó etimológiai szótárunk szerint eredetileg szintén "szolga", majd nőlen "legény", majd "harcos, bátor, derék" lehetett a jelentése; mások az *ős* szó ellentét-párjának tartják, "legifjabb" jelentésben és az *öcs* szóval hozzák kapcsolatba, "a hangtani nehézségek ellenére".

A feltűnően férfielvű *nemzet* szóval szemben az archaikusabbnak tartott *nép* szót egyesek nőelvinek vélik, ami a *né*: nő és *pi*: fi szóból tevődne össze; s így *nőfi*-t jelentene. Ez elég valószínűtlen; feltehető, hogy a *nép* szó is a *nem*, *nemz* családjába tartozik.

Hogy a *nép* szó önmagában nem hordoz nőtartalmú utalást, azt bizonyítja a megkülönböztetett *fehér-nép* kifejezés, ez az ősidőkben "rangosabb" személyt is jelenthetett, de esetleg csak annyit, hogy: "szép-nem"; ma kedélyesen lekezelő értelmű.

Az erős patriarchalizmus elle-

nére a középkori magyar jog mindig érvelt az özvegy asszonyok jogaiért; például amellyel is kiállt, hogy a halálos ítélettel kivégzettek feleségei is megőrizhessék vagyonukat. A családirtással eszkalálódó személyi büntetést az idegenből jött uralkodó-feliségek udvara, majd az idegen eredetű dinasztiák, például Anjouk hozták be. Érdekes, hogy az *özvegy* szó — török, *özveg* azt jelenti, hogy a maga ura: "önúr".

A *feleség* szót sokan olyképpen értelmezik, hogy az az egyenlőségben alapuló "hasonló jogokkal bíró házastárs" jelölése. Azonban miért csak a férjnek van felesége? És fordítva nincs? (Más nyelvekben van: socius: socia, Gatte: Gattin stb!) Valószínű: a *fél*: *vál* szócsalád jelentéseinek árnyaltabb értelmeihez kell fordulnunk, lásd például felesel-válaszol, vagy "féle":*vál*(t)-stb. Bájosan naiv egy régi *feleség*, azaz "bőséges menny" feloldás, amely címünkkel is egybecseng.

Tehát mindebből az tűnik ki, hogy a férfielvű társadalom értékrendjét jelző szórétég mögött csak rettenetesen nagy távolságból, több mint hatezer év messzeségéből dereng át egy ellenkező értékrendű társadalomra valló vékony szórétég (pl. férj, hím stb.). Ez egybevág a társadalomtörténeti, antropológiai feltételezésekkel, s azzal is, hogy nyelvünk lényegében hatezer éve már kialakult!

Visszont vannak szerzők, akik szerint itt-ott még sokkal tovább is éltek nőelvű társadalmak; nem egyszer patriarchalista népek testvérepeiként. Magyar Adorján például ilyen viszonyt lát a *siculus* és *secanus* népek között ("székely" és "szegény"). Ebben az irányban elképzelhető, hogy a *Meggyes* nevű népcsoport, amely a székelyek egyik főnemzetsége vagy törzse volt, és a magyar település-terület határán körbe mindenütt otthagyták emléket helynevek és pataknevek formájában, lehet a *Megyer* törzsnév nőelvű változata!

Itt kell mondanunk valamit az *amazon* szóról... (Az amazon-társadalmakat Várkonyi Nándor a nőelvű társadalom késői visszaesésének és a fejlődés tévútjának tekinti.) Barokk korabeli magyar történetírók az *amazon* szót szemben a görög *a-mazon* ("mellnélküli") magyarázattal *Am asszony*-nak értelmezik. (Ecce domina!) Az ókori görögökkel érintkezésbe került amazonok nyelvéből egyetlen szót ismerünk: a vasat *dimir*-nek nevezték. Ez viszont törökül van.

E kérdések egy részére pontosabb feleleteket csak akkor adhatunk, amikor tisztázódik a régi "színes-törzsek", illetve "szín-etnikumok", azaz a "fehér", "fekete" és "vörös" népek mibenléte... Száz évvel ezelőtt egy laikus hallatlanul érdekes művelődési, harcmodorbeli, öltözködési, sőt életformabeli különbségeket látott náluk, sajnos a hivatásos történetírás vagy mellőzi, vagy lekicsinyli e kérdést, vagy csak félszájjal morfondíroz róla.

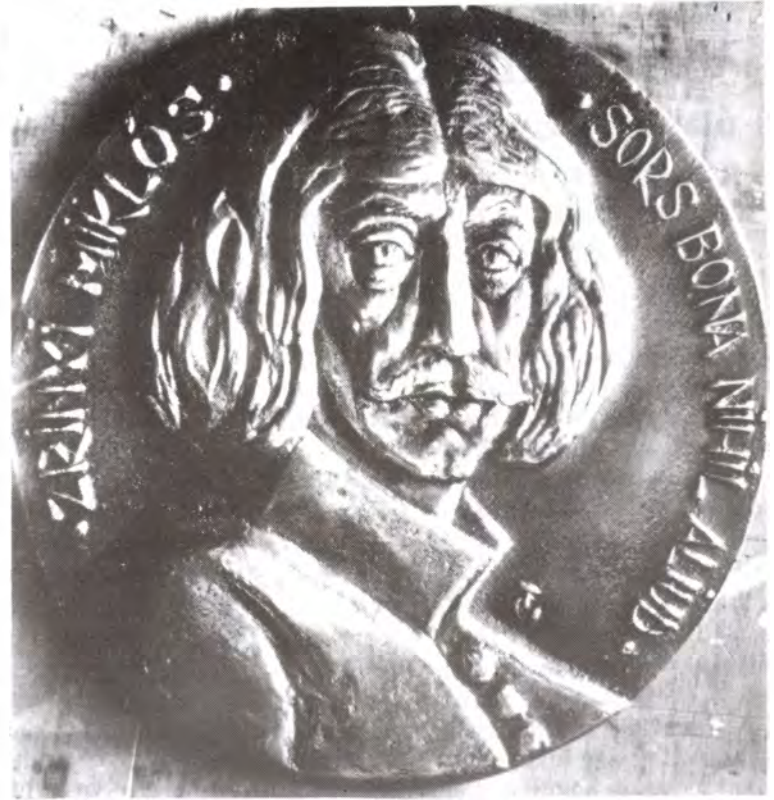
GÖMÖRI GYÖRGY

Ismeretlen gyászvers Zrínyiről a British Libraryben

A British Library Sloane-gyűjteményében a kézirattár Sloane 1381. jelzetű kötetében számos, más kéz által bemásolt verset találunk Joachim Ab Hirtenberg Pastoriustól. Ez a több nyelven, de főképp latinul író tudós humanista 1611-ben született a sziléziai Glogówban és 1681-ben, hetvenéves korában halt meg Fromborkban (az akkori Frauenbergben). Hosszú és változatos élete során ez az evangélikusnak született német anyanyelvű pedagógus sokfelé utazott külföldön (Németalföldön kívül járt Angliában is), tanított az elbingai protestáns gimnáziumban, majd Danckában (a mai Gdanskban) a helyi, nagytekintélyű középiskolában (ahol korábban Szepsi Csombor Márton is tanult) alkalmazták, ahol tiszteletbeli professzor címet is kapott. 1660-ban Lipót császár nemességet adományozott Pastoriushoz, aki ettől fogva használta az "ab Hirtenberg" utónevét. Számos történelmi és pedagógiai művön kívül — amelyek között fontos hely illeti meg hollandiai kiadású lengyel történetét, *Florus Polonicus*-át — Pastorius nagyon sok latin költeményt is írt, s elsősorban ezzel tarthat igényt különös figyelmünkre. Ő írta ugyanis azt a pár soros latin verset, amely a *Lacrymae Hungaricae* című londoni gyászlapon "a legbátrabb férfi, Zrínyi Miklós gróf" halálát siratta. Bár ez a kis versgyűjtemény a szerzőt csak mint "Joach. a H. Pastor"-t tünteti föl, e sorok írója már a nemrég magyar fakszimilében kiadott angol Zrínyi-életrajzról írt recenziójában rámutatott, hogy itt valószínűleg Pastoriusról van szó. Nem tudjuk, hogyan került a londoni Zrínyi-gyászlapot valószínűleg kezdeményező és szerkesztő Jászberényi P. Pálhoz 1664 legvégén, vagy 1665 elején ez a hatsoros vers. Elképzelhető, hogy Pastorius versét kinyomtatatták valamilyen alkalmi (ma már fel nem lelhető) német kiadványban, s ebből került aztán, Schilling páter egy verséhez hasonlóan, egy példány Londonba, az anyagot gyűjtő Jászberényihez.

Bár a londoni Zrínyi-gyászlap versének eredeti megjelenési helyét (amennyiben az nem kéziratban jutott el Londonba) továbbra is homály fedi, most felbukkant egy újabb Pastorius-vers ugyanerről a témáról, ami mutatja, mennyire megkapta ezt a latinul verselő németajkú "Polonust" a törökverő Zrínyi Miklós halála. Ennek az újabban talált tizenkét soros versnek a címe: *In obitum longe bellicosissimi belli Ducis Serinii, inter venandum (ie. cubaru) ab Apro interempti*, vagyis a régóta vitézkedő Zrínyi grófnak, vadászat közben (vagyis fekvő testhelyzetben esett) vadkan általi haláláról írott vers. A vers a Sloane-gyűjtemény 1381. számú kéziratkötetének 56 és 56/v lapján található, egy *In sepulchrii Moysis* vagyis Mózes sírjáról írt vers tőszomszédságában. A vers minden bizonnyal Pastorius műve — a megelőző lapokon már Pastorius-epitáfiumok is olvashatók, pl. Erazmusról több darab, egy Hevelius korán elhalt kisleányról, egy az ugyancsak Danckában működő tanárról, J. P. Titiusról és másokról. Lejegyzőjük (másolójuk?) egy Jacob Pragestus nevű orvos és polihisztor volt, aki személyes ismerőse lehetett Pastoriushoz, hiszen az egyik itt lejegyzett hosszú latin vers címe a következő: *Pugnam Davidis cum Goliatho delineatum a me Gedani 1666 recitatum*, vagyis hogy ezt a Dávid-Góliát témájú verset, amit 1666-ban Danckában szavalt, ott jegyezte le a beíró. Az 1381. számú kézirattal az ő omniáriuma volt, rengeteg latin, néhány német verssel és nyelvi szószedetekkel.

Lehetséges, hogy ez a korábban Hamburgban, majd Londonban élő Pragest azonos azzal a "Jacobus Pragestus"-szal, akit mint stralsundi illetőségű pomeránust jegyeztek be a königsbergi egyetem jogi karára 1669. november hatodikán. Ha ez így van, Pragest 1650 táján születhetett, Königsberg előtt egy ideig Danckában tanult, és úgy tűnik, hamarosan pályát változtatott, mert a British Libraryben fennmaradt receptkönyve alapján már 1673-ban orvosi stúdiumokkal foglalkozott. 1677-ben még Hamburgban élt, itt volt 1693-ban is, de közben már járhatott Angliában, mert egy másik jegyzetfüzetében fennmaradt néhány latin nyelvű verse Cambridge-ről, 1686-os keltezéssel. Nem tudjuk megmondani, véglegesen mikor települt át Angliába; 1701-ben mindenestre Sir Hans Sloane-nal levelezett, mert szeretett volna tisztséget (helyettes titkárságot) kapni a londoni Royal Society nevű nagy hírű tudós társaságban. Ebben az igyekezetében ugyan Nicholas Staphorst is támogatta egy Sloane-hoz írt levélben, mondván, hogy Pragest "igen becsületes, több nyelven jártas, és már eléggé idős ember," de úgy hisszük, Pragest állásából nem lett semmi, neve nem fordul elő a Society kiadott jegyzőkönyveiben. Alighanem Londonban halt meg, ezért került hagyatéka a Sloane-gyűjteménybe.

Törös Gábor: Zrínyi Miklós (bronzplakett)

Az alábbiakban közöljük Pastorius Zrínyi-epitáfiumát, amelyben Zrínyi Miklós szelleme beszél, latin eredetiben és más magyar fordításban. Az utóbbi elkészítésében Kulcsár Péter segített a fordítónak; ezért neki itt mondunk köszönetet. A fordítás mellett közöljük még azt az ugyancsak német földön (Augsburgban?) készült korabeli metszetet, amely ma a londoni British Library alkalmi nyomtatványgyűjteményében található (1750. c. 1. 43** jelzett alatt), s amelynek címe: *Abbildung der traurigen begebenheit...* és készítője Martin Zimmerman.

Joachim ab Hirtenberg Pastorius:

In obitum longe bellicosissimi belli Ducis Serinii, inter venandum (ie. cubaru) ab Apro interempti

*Concharum strepitus inter nutritus et arma,
Pannoniae semper spesque meae:
Serinius dicor. Romani Caesaris Atlas
Qui sua commisit castra tuenda mihi.
Nec quenquam, nisi me, praefecti Martis habenis,
Nota etenim bello vivida virtus erat.
Non me Turca suo prostravit acinace saevus
Saepe caput petiit quamlibet ille meum!
Fulmineo spamantis apri sum dente peremptus,
Dum varias sector per iuga vasta feras.
Nec queror infernas quamvis cito rapta sub umbras,
Non potui fato nobiliore mori.*

A hosszú háborúban vitézkedő Zrínyi grófnak vadászat közben (vagyis fekvve) történt, vadkan általi haláláról

*Kürtök hangja között és fegyverben aki felnőtt,
S dísznek, Pannoniám fényének is hivatott:
Zrínyi vagyok. Császárnak Atlasza, mert rám
Bízta, s az én kardom védte táborait.
Marsnak a gyeplőjét egyedül nekem adta kezembe,
Tudta, a harc mezején virtusom izzani fog.
Engem nem a török vad szabljája kaszabolt le,
Hányszor sújtana bár s ütné le fejemet!
Tájékozódva vadkan vert le villámként-gyors agyarával
Míg a vadat üztem távoli bérceken át.
Nem panaszk ez, noha váratlan ragadtak el az árnyak,
S fáj, hogy nem méltóbb módon ért a halál.*

GÖMÖRI GYÖRGY fordítása*

GÖMÖRI GYÖRGY: A bujdosó Balassitól a meggyászolt Zrínyi Miklósig. Tanulmányok. Argumentum Kiadó, Budapest 1999.

BOGDÁN LÁSZLÓ

Vigadjunk tehát újabb beszédtröredékek a szerelemről

Mottó: "Csak a tenger halai tudják, mit ér a szabadság..." (Brodzskij)

AZ IDEGEN SZÉP!? Világutazó barátom meséli, mióta ilyesfajta jelmondatokkal van teli a nemlétező hócipője, a repülőn — hol érzi jól magát édes úr, Pesten vagy Nyüjorkban? hát ahol ő a legtöbbet van ugye, a felhők között!... — eltöpreng azon, már mért lenne az előtte utazó "idegen" szép? Mitől? Miért? És egyáltalán mi a szépség? Egy százötvenhat kilós japán birkózó ült előtte és ropit rágott. Nahát, mi a szépség? Erről egy régi hódítása jutott eszébe, harminc esztendeje a világszép román fővárosban egy fogadáson — állófogadás, a lovakat lelövök ugye, de vannak, akik állítólag állva halnak meg — felcsipett egy fekete lányt, Kármencsitának nevezte házi használatra. Kart karba, szót szóba öltve a lány lakásán találta magát, nem is volt rossz, pláne mert Kármencsita azon ritka vászoncelések közé tartozott, aki ruha nélkül még szebb volt, mint miniruhában... Vodkát ittak, orosz, ha jól emlékszik, Maszkovszkaját, amelynek szép és direkt zöld címkéje reménnyel töltötte el a lelküket. A lány kivonszolt a tetőteraszra egy dupla gumimatracot, s csábos pózban heveredett rá. Olyan volt, mint egy festmény. Ő viszont rájött, hogy valamit tenni kell, mivel nem bírja a szűnyogcsípéseket, s szűnyog a fedetlen tetőterazon volt dögvével. Pardon, mondotta és visszahátrált az elhagyott lakásba s a fürdőben telespiccelte magát német szűnyogriasztóval, majd kihúzával akkor még deli természetét — csak az kezdjen katonával, aki ilyet szeret! — visszasettenkedett a teraszra, ahol a lány már türelmetlenül várta.

És megkezdődött a hős lovagi torna.

Kármencsita érdeklődése úgyszólván »határtalan« volt, minden érdekelte, ami a magyarokkal összefüggött. A végén már az is, hogy miért csipik a telhetetlen és arcátlan szűnyogok csak az ő hableányi testét?!

Mert én más vagyok — vigyorgott hamiskásan a világutazó. Most, pohár tonikjába merülve (s figyelve a buborékokat és a szálló porszemeket, amelyek nem hibabannak el, noha képletesen ismét lőporfüstöt himbál — naná, dajkáljon? — a szél Koszovó felől) követhetetlen logikával azt mondja: akkor Kármencsita is rájött, lehet az idegen nem szép, de más, bár nincs meggyőződve — mióta nem ihat orvosi tanácsra vodkát, úgyszólván semmiről, bizonytalan lett, elbizonytalanodott —, hogy ez különösebb örömmel töltötte volna el! A ti szűnyogjaitok, mondotta ő még a végső búcsú előtt, az engedelmes testet cirógatva s a vöröslő szűnyogcsípéseket gondosan kikerülve, nyilván a ti véretek szeretik. Román szűnyogok. Utálják a magyar vért!...

A történetnek, kortyol merev arccal barátom a tonikból s figyeli a kocsmabiliárdasztalánál serénykedő szerb menekülteket, bizonyára van valami tanulsága is. Soha nem árt előrelátónak lenni. Soha nem árt — egy hajdani Don Juan tanácsa serdülő Casanováknak —, ha van náluk Off!... (Ez a reklám helye...)

A SNÓBLIZÓ CIGÁNY A bécsi metróban aránylag kevés az esélye annak, hogy kora éjszakai órákban, valamely megállóban, ugyanazzal a taggal találkozzunk. Én mégis megláttam ugyanazt a cigányt, aki néhány nappal ezelőtt, igaz egy másik megállóban egy albán világcsavargóval snóblizott, román vodkában. Akkor nem csak a szánkóval díszített üveg piáját vesztette el, hanem a feleségét is. (?) Ezért lepott meg, hogy most egy törökkel snóblizik. A vodka ugyanolyan volt, a feleség(?) nem.

És persze megint vesztette.

Egy darabig ugyanúgy folytatódott az egész, a vodka kézzől kézre járt, bőfögték és több nyelven hazudoztak egymásnak, az élő és elvesztett díj kissé szomorkásan állott mellettük. Most viszont a snóblizajnok megtartóztatta magát és nem köpött a földre, noha rendfenntartó közeg nem volt jelen. A történelem sem ismétli önmagát.

Azután a török félrevonta, bankjegyeket csúsztatott a zsebébe és magához szorítva a nőt — hogy elpirult-e, nem tudni? rosszul is látok, barna is volt és óvakodott a fényre kiállni — eltűnt a metróban...

Odamentem a veszteshez — igen, kavarogtak bennem a tétova gondolatok, hazánktól távol is megesik ez olykor, mi is vesztesek vagyunk és ők is —, megkínáltam egy korty viszkivel. (Nem rajongok különösebben érte, de a bécsi önkiszolgálóban olcsóbb volt mint a vodkák). Ennyi volt az üveg alján, s megkérdeztem, miért csinálja?...

Egy ideig mereven bámult rám, azután elvigyorodott, körbe szeretné járni a földet, mondotta boldogan s előhúzott iszákjából egy ugyanolyan üveg viszkít, kis tépelődés után két műanyag poharat s lecsavarva a kupakot, töltött —, ehhez azonban pénz kell. Ezért snóblizik? — kérdeztem megütődve. Á, a snóbliz csak álca. Ő tulajdonképpen vállalkozó szellemű lányokat árul, érdeklődő idegeneknek. Nem hallottam, hogy az idegen szép? I-ha majd összegyűl legalább ötezer dolcsi, elindul. Stoppal és gyalog akar utazni, mindent látni akar közről. Meg akarja nézni a világot. Bécs már kimondottan tetszik neki, az itteniek azt mondják, "Leben und leben lassen." Ő — és a sokat szenvedett népe pontosabban fogalmaz: "Lasa ma sa te lasi!" Töltött még egy kortyot s felszállt a beérkező szerelvényre. Azóta sokszor gondolok rá, eddig eljuthatott már San Franciscóba is, vagy Buenos Airesbe, Tokióba? Szemesnek áll a világ!...

A SEPSISZENTGYÖRGYI HELYTÁLLÁS A *Promenáda* című regényemről számtalan elemzés és műbírálat jelent meg, az egyikben kitartó kritikusom azon

meditál, hogy az *Egy reggel Porto Ricóban* hőse, B. Szerémy Gerzson költő miért "nem felel meg a vele, mint hőssel szemben támasztható elvárásoknak." Ennek kutatása közben jut el az *S-i helytállás* figyelemreméltó eszméjéhez, amelyben ő a *Süttö helytállást* gyanítja.

Erről szó sincsen!

Sepsiszentgyörgyi helytállásról van szó, hogy ez miben áll, kiderül a regényből, ebbe most még egyszer nem mennék bele, kétszer nem lehet ugyanabba a folyóba lépni, akkor viszont, amikor kalandos sorsú regényem végre nyomdába került, népünk akkori legszeretettebb fia megtiltotta a magyar helységnevek használatát(?) illetőleg a sajtóban és "irodalmi szövegekben" a helységnevek magyar megfelelői helyett román megfelelőit kellett volna kötelezően használni. Emlékszem, télen kellett felutaznom, direkt ezért, Kolozsvárra, ahol E. P. barátom fűtetlen konyhájában — minket fűtött a helytállásunk és a minősíthetetlen román vodka, amit ott és akkor egészen véletlenül *védőitalként* fogyasztottunk, a hideg ellen — módszeresen irtottuk ki a hatszázvalahány flekkes regénykéziratból a magyar helységneveket. Mivel én elképzelhetetlennek tartottam, mondjuk a *Sfintul Gheorghe-i helytállást*, noha most látom, nem lett volna éppen érdektelen, sok nagyszabású asszociációra adhatott volna okot, úgy döntöttem, román helységnevek mégsem lesznek a regényemben, így maradtak a kezdőbetűk, Temesvár helyett T., Brassó helyett B., Sepsiszentgyörgy helyett S.

Ami a helytállással összekapcsolva álmam megtévedt tanulságok levonására is okot adhat. Nemcsak szerelmeink története lett a nyolcvanas évekre *kusza ügyirat*, hanem regényeink története is.

Ráadásul nemcsak a vodka volt rossz — de még mindig jobb volt, mintha mondjuk az 1989-es év elhíresült "konyak"-ját a Bacchus-t ittuk volna* — hanem a sör is, amelyet másnap különféle kolozsvári kocsmákban töltöttünk rá, ismert okokból.

Most kétségtelen — és mi ez, ha nem fejlődés, de legalábbis a változás? — jobb mind a vodka, mind a sör minősége, a választás lehetősége se korlátozott. Hogy mi milyenek vagyunk?

Nézőpont kérdése. Idegennek idegenek, tehát szépek?... És másoknak? "Nem, én nem vagyok Jézus — mondotta a túróvagy a hússorban nemzedékeink közös büszkesége, *Visky Árpád* színművész —, tiközületek következképpen senki nem árult el engem. Viszont valamennyien elárultatok valamit..."

Ilyesfajta — »rendszerellenes« szövegeiért az *S-i helytállás* nyolcvanas évek eleji bajnokai juttatták börtönbe. Számtalan vállalkozó szellemű hallgató tanúskodott ellene a bukaresti tárgyaláson, olyan, egyebekben köztiszteltetben álló *S-i helytállók*, akik máségekből s otthonuk nyugalma árasztó négy fala közt — nem is sejtették, hogy minálunk a falnak is füle

van! — a passzív rezisztencia "hősei"-nek tartották magukat. "Elloptak négy évet az életemből, semmisnek nyilvánítom!" — üzent a tragikus sorsú művész a börtönből. Ám lám, ott sem veszítette el humor-érzékét, noha nem ihatott *malinát*. (Ezt a málnapálinkát kedvelte helytállása utolsó éveiben...) Milyen volt? — kérdeztem tőle a Golgotában, kiszabadulása után. Forgatta karcsú ujjai között a vádlóan vörösölő málnalikkorrel teli poharát. Ugyanolyan, Ulászló, válaszolt végül. Csak ti, akik künn voltatok, azzal áltattátok magatokat, hogy EZ nem börtön. Ha nem börtön, akkor mi, kérdelem én? Felállott, s a zsúfolt kocsmá törzsközsége előtt elmondott egy nagymonológót: "Az idegen isten alá-zaatosan meghúzza magát az oltáron, a hazai bálvány mellett, ott lassanként izmosodik, egy szép napon könyökkel támad szomszédjára, s bumm... a bálvány a földön hever..."

A Golgotában meleg volt, mindenkiről folyt a veríték, ezekre a szavakra mégis mindenki megborzongott, mintha jeges fuvallat érte volna el egy végtelennek tűnő pillanatra a termet, a borzongást érzem azóta is...

Visky szánakozva pillantott rá esendő hallgatóságára, az asztalhoz lépve szórakozottan beleivott malinájába, majd visszafordulva szigorúan mondta: "tévedések elkerülése végett ezt nem egy irre-denta, horthysta magyar költő írta, hanem egy Diderot nevű francia klasszikus író, több évszázada..."

Méltó jutalom volt-e e megismételhetetlen alakítására a kocsmái vastaps? Milyen kár, hogy már nem kérdezhetem meg tőle soha, mit tart az idegekről? Szépek-e?...

AZ OROSZ VONAT Hogy az "idegenek" ugyanakkor rólunk — Marian nevű bukaresti, azóta Kaliforniába elpályázó és ott, ha telefontudósításainak hinni lehet, boldogan élő román költőbarátomról és nem utolsósorban rólam — akik az ő szempontjukból szintén idegenek voltunk, mit tartottak, nem tudom. Rejtély! Őket kellene megkérdezni. De ne vágjunk a dolgok elejébe. Először is azt kéne végre elárulnom, mit is kerestünk mi 1991 márciusának egy hűvös, szeles napján azon az orosz vonaton, amelyik csekély négy és fél óra alatt Moszkvából Vladimirbe, az orosz pravoszlávia fellegrárába röpített minket. Nos, célunk, ha mi nem is — szép volt: *közelről* akartuk megnézni Rubljov freskóit, amelyek tudvalevőleg egy vladimiri székesegyházban rejtőzködnék.... Ezért hajnalban keltünk, kibumliztunk a pályaudvarra és felültünk a titokzatos orosz vonatra. Képzeltetek el egy közel húsz méter hosszú fapadtalan hodályt, melynek homályos sarkaiban rongycsomók szunnyadtak, koldusok, anasa-árusok járkáltak ide-oda, volt a "waggon"-ban, valahol a közepén egy kályha is, amelynek forró platniján döblecet süített egy meghatározatlan korú banya, akiben serdületlen lányaim a vasorrú bábát vélhették volna fellelni, tiszta szerencse,

hogy nem voltak ott. Volt viszont néhány valószínű Afganisztánt is megjárt veterán, akik torokhangon énekeltek, szövegüket s nyelvüket képtelenek voltunk azonosítani, s akadt ott néhány vállalkozó szellemű leányzó is, akik rájöttek — noha akkor még csak düledezett a szovjet birodalom —, hogy az ég kerek világán minden áru, s készlet hiányában saját testüket árusították ki. És volt egy öregember is, aki egy töredezett, gyűrött Lenin-képet nézegetett, miközben múltját elnyelte a tajga homálya...

Mariánnak akkor lett először hiányérzete.

Nem találtuk ugyanis, hiába koslatunk ide-oda (a szomszédos waggonok is pontosan ilyenek voltak, vagy még ilyenebbek), sehogyan sem találtuk az illemhelyet. Engem nem különösebben izgattott a dolog, én mindég betartottam a miliomos Ford tanácsát, aki tudvalevőleg azt tartotta, kezd a napodat, mindegy, hogy hol vagy, azon a helyen, ahová a királyok

is gyalog járnak! Már ott elkezdhet szövegeket megoldatlan problémáidon, dolgozhat végeztével azután szabadon koncentrálnálhatsz rájuk, semmi nem vonja el tőlük figyelmedet. Assisi Szent Ferenc erről azt tartotta: megoldatlan problémáink közül mindég a legnehezebbet kell választani, ha azt megoldjuk, vígan uralhatjuk a többit. Mindezt előadtam a borús költőnek, aki nem ott és akkor kezdte a napot mint én, ezért fölöttébb érdekelte, hol rejtőzik ama bizonyos hely. Nem kellett volna lustálkodni, vontam le a következtetést, miután a rend egyik jelenlévő és álmos öre utálkozva közölte velünk, itt ilyen hely nincs is, ilyesmi csak a hosszú lejáratú vonatokon van, amelyek Szibérián át közlekednek!...

Marian sápadozott, az idő fölöttébb lassan telt, vodkánk sem volt, ezért azon-

nal elkészítettem az akciótértervet, míg ő a vladimiri főpályaudvaron dolgoztat végezni megy, én utánanézek a vodkának. Marian már zöldült, mire leszálltunk a vonatról. Mégsem négy és fél, hanem öt órát tartott a rövid lejáratú vonatkozásunk, s a tolatkodó orosz leányok szemében is esett a szép idegeneknek kijáró ázsiónk; a végén már kettesével ajánlkoztak, majd az egyik egy fiúval jelent meg, noha nem volt meleg, és mi sem voltunk azok...

És itt jön az orosz élet számtalan meglepetése közül az esedékes. A főpályaudvar illetékes helye zárva volt, tatarozás miatt. Vodkát se találtunk. Majd ő szerez — mondotta vendéglátónk, miután beültetett rozoga Dubájába. Először egy WC-re vigyen el, közöltem vele zordan, vagy azt akarja, hogy a szovjet írószövetség vendége, ez a derék román elvtárs belcsavarodást kapjon?...

Így jutottunk el a székesegyház helyett átmenetileg egy városzéki lebujba. Itt viszont minden volt, még vodka is. Soha nem esett olyan rosszul a Maszkovszkaja. Már ezt is hamisítják, mondta zord arccal vendéglátónk, a dolgot elvégző boldog költőt figyelve. Az eredetit hozzátok viszik el, nekünk ez marad!... Vagy — amint kiderült — még ez sem, hiszen később Szuzdálban, a pravoszláv kolostorok között, egy pincebár bejáratánál (ahol csak felfótt almabort árusítottak, Gorbacsov az idő tájt üzent hadat a *vodka*-nak, de bele is bukott) néhány helybéli lakos térdén állva könyörgött hírneves vendéglátónknak, úgy is mint híres helybéli képviselőnek és írónak, hogy intézze már el, legyen megint vodka!

Hát ez van, mondta a medve külsejű orosz író borúsán, s mi vele borongtunk, bele-belekóstolva az almaborba. Ha ló nincsen, a repülő is megteszi. Mert a vodkát is repülőn viszik el innen, újabban, nem is lenne annyi ló, amennyi lóvátett muzsik. Így a vendéglátónk, s künn a tájra hulló éjszakában nyugtalanul neszezett a rejtelmes orosz erdő...

Szép-e az idegen? — kérdezte következtetetlen logikával s csillapíthatatlan tudásszomját nem is palástolva, a nyughatatlan Marian.

Honnan tudjam — így a medve külsejű íróársunk.

Hát például nézzél meg minket — röhögött a költő.

Ti nem vagytok idegenek, mondta később már a volt KGB üdülőben, Lenin elvtársat figyelve, aki a faliképen épp a Ladoga-tó partján, kacsákra vadászatott. És ismételtén vodkával kínált. Most az almabor után jobban esett.

Ti még a miénk vagytok — bódult el az orosz, bemutatva a kozáktáncot. — A békétábor legyőzhetetlen!...

Én Lenint figyeltem a képen, amint elszánt arccal céloz. Vajon sikerült-e el is találnia a ladogai kacsákat? Olyan keveset tudunk...

Rossz nyelvek szerint a kutya megveszett, s ha már eleve veszett volt, megdöglött volna tőle!...

ORBÁN JÁNOS DÉNES

A zákhányos csuda

(Borhesz Gyuri hispán cirkájából székelly nyelvre átűtette, egy cseppet átdógozta, lerövidítette, a transzilván helyzetre alkalmazta, és a zeccerű populáris népek érthetőbbé tette S. Hátha Attila, székelly lófő és rabonbán, a transz-keletközépeurázsiai hun-székelly metaavangárd attya meg fija, a székelly pojézis löcse s gerinces oszlopa)

Ezerkilencáztizennyóc egyik szép csilagösvenyes éccakáján, Kézdin, a Fekete Vince udvartér egy elég gübü tisztaszobájában Ladik Jeromos, a Csaba királyfi dicső löcse című népi játék és A székelly rabonbánok derék üszküpillései című nevezetes történelmi írásos munka megcirkálója nagy, táltos kártyajátékot álmodott. Azt álmodta, hogy Durumóval hatvanhatozna, a lelki üdvösségiér. Durumó szakasztott úgy nezett ki, mint a haragosa, a beste Oláh Gábor. Haragutt es Jeromos, de erőssen a hitván fajzatra, ki mind méncsergette a güülü szemeit, forgatta a fejiből kifele, s igen-igen agyargott, s herregett, hogy így meg úgy, s hogy Jeromost elviszi, met a tűzzel mind bizsil. Ki es vágta nagy böcsen a nagymarsot, s Jeromosnak ugyan csak béizzatt a hónya alja, amíg überelni tutta. Hogy így megúszt a pokol tűzit, örült Jeromos, s egyből elé es szette a kacorbicskát, hogy a rusnya fajzathoz hezavegyen, s kergesse, de azakkor valahonnan a dühüből elérántott egy ménkü nagy vasvillát, s azzal mind nyeletlenkedett. Ekkor szerencsére Jeromosra rejaereszkedett a dúsmars, a béliben kuruttyolt, megébrett s szalatt es oda, ahová még Csaba királyfi es gyalog kecmereg. Hogy ott mind ült s nyögött, érzett még más szagot es, kénkü vót az, mi jót nemigen jelent.

Ekkor egy pirelője a reggel, s a zoláh bédúvatt a Fötérre, s forgatta a büh nagy szuronyokat, s énekelt nagy böcsen, hogy tajdok a székelly, meg mutuly, s hogy jaj neki, s hogy ő lesz a zár, mi a fejit elborította.

Másnap valaki bémontta a zoláhnak, hogy Ladik Jeromos cseppet sem örül nekije, s hogy útájja, mint a görént meg a patkányférgét, s hogy így meg úgy, s Jeromost elcepelték, s güzsba békötözve. Járt es Kézdit a temonda, hogy a haragosa, Oláh Gábor vót a hitván, béköpte, s montták, hogy Gábor olyan, mint a neve, s hogy más faszával veri a csihányt, s hogy a zapja es mocsok vót, még a zosztrák idejiben, de azét nem ennyire. Jeromos nem es hazutta, hogy örül ő a zoláhnak, met derék, igaz ember vót, mint a nagyapja, Gábor Áron segéggye, ki majdhogynem hősi halált halt vót, mikor béesett a zágyúkerekere alá, de ügyes leitta fogadásból a nagyerős fogoly kozákat. Lihegte a zoláh, hogy ő most véres buszut áll szép Erdélyországért, s hogy így meg úgy, s hogy kiírta még a gyükerét es a zokoskodó székellynek, de Ladik Jeromost aztán leginkább. S hogy holnap reggel rejahúzzák

a karóra, mint Drakula, s hogy megkerál belé.

A siralomházba Jeromos cseppet meg vót jedve, meg es színezte a harisnyaszárt, s még a könyűje es kicseppent a szemiből szeppeneiben. Szekirozta magát, sokat, s mindenféle furcsa dógokkal, mert okos ember vót erőssen. Hogy csuda álma ejszen megaszontta, s ilyen nagy bajok lesznek vele. Kellett neki elészedni a kacorbicskát, hogy Durumó most így megcsúfojja! Aztán eszibe jutott egy másik álma, s hogy kaszál a réten, s hátt látta, uram, hogy vele szembe mind nyesi a rendet valaki, s hogy még nálánál es igen gyorsabban. S ahogy közelednek szembe egymással, a Halál vót az, s Jeromos tutta, hogy mikor ellesz a fű, lesz berdózás, s nagy csemerkedés. De azért csak vágta a füvet, csendessen, míg el nem lett. Akkor montta vót a Halál, hogy kéri a napszámot, s Jeromos ki es forgatta a lábija zsebit, de csak a déli szilvapálinkára való vót benne, azt meg oda nem attá vóna a zistennek sem, nem-hogy a rusnya fajzatnak. Bezgette es a Halál, rikótozott csúful, hogy így meg úgy, s hogy behajtya ezt ő még Jeromoson, azzal megnyítt a föld alatta, s oda bément.

Meg eccer álmodott vót valami bünagy csemer alagutakról, hogy akárhová nyüzsögött benne, a zistennek nem találta meg, hogy hol gyütt bé. Ott vót, hogy guruzsmás bihal szalatt neki, annak es olyan vót a képe, mint a haragosáé, s mind bökötte a bünagy szarvával, s bögött erőssen, mintha meg akarná ozsonnázni. Aztán felébrett, s hát a hites felesége eppeg valami veres fonálból lájbit kötött mellette a dunyhán, az csavarodott vót a nyakára, s a nagy kötötű mind döfkötte. Meg es sirította a zasszont akkor, s úgy megnyu-

godott, de azért hitte vót, hogy nem jót aszond a zilyen csuda álom.

Ladik Jeromos negyvenöt éves vót, s igazi székelly. Kézdi határában vót négy hód földje, káposztát nevelt rajta, azt Braszóban elatta, de néha Szebenig es elment vele. A föld szélén meg nőtt peccs meg burung, s murek, azt a zasszon szerette hersegtetni, meg a peccsból csinált teját, s a burungot a pástétomba belétette, amíg el nem pusztult. De gyermek nem lett, sem lejány, meddő vót, mint a Kelemenék küpüje. Jeromos délutánonkint eljárt a városi tanácsba, met tanácsos es vót, azaz-hogy lófő, met ő a tanácsot es ménesnek nevezte, s hogy ez hagyomány. Ott aztán beszéltek a város dógairól, s hol jobb a káposzta ára, s hogy Csaba királyfi meg Gábor Áron, s hogy így meg úgy, s székelly szarta a magyart, s hogy de vajjon ki szarhatta a zosztrákot meg a muszkát, hogy inkább lett vón rekedése. Mit tutták ők akkor, hogy nem a zosztrák a zellenség! Aztán este monyókolta a zasszont, míg vót benne szussz, de aztán eccer lobot vetett a tüdeje a mosástól, meg es kerált benne, nyóc esztendővel a háború előtt. Aztán már nem monyókolt, csak ivott, sokat s erőstet, de bírta, mint a zisten. Akkor kezdett vót el belémerülni a bötűbe, olvasott könyüt, s sokat, s aztán meg írt, s a nyárádi ispán ki es attá, a saját pénzén, Kolozsvárott, de ott nem vették, csak a Székekben. Cirkált egypár verset is, s kinyomták, rovásírással, de azt már nem értette a nép, mert elfajzott azért nagyon Csaba királyfi óta, a magyar vót a hibás, aztán meg a zosztrák, a deják meg a sváb bötűjivel. De azért a népi játékát sokszor atták elő, amatőrök, mulattak s okultak rajta sokan, s tisztelte es a környék, hogy ilyen okos székelly embere van Kézdinek, Ladik Jeromos.

Igen ám, de Jeromos nem fejezte bé még a szép verses regényit, amit Gábor Áronról cirkált, s avvót a címe es. Érezte pedig a lelketibe hogy allessz a nagy székelly éposz, s hogy ezzel megmutatná ő a beste velágnak, s hogy hogy kell, s hogy a székelly pojézis milyen legjobb ezen a velágon. Arról szótt vóna, hogy Csaba királyfi bémegy a zúr színe elé, egy prologusban, s mind aszondja a zistennek, hogy így meg úgy, s hogy mi a varasgyékot csál, így csúffá tenni a szép Forradalmat, hátt bölömbika-é a zúr, meg mind így, s hogy ő aztán átmegy egy más galaksziába, s mind elviszi a sok szép csillagot s még a Tejutat es magával. Megrestelli magát a zúr, de erőssen, s visszacsinálja a zidót, március tizenötödikére. Ráfáél arkangyal megjelenik Gábor Áronnak a zál-mában, es aszongya neki, csinájjon egy bünagy álgyút, de akkorát, hogy csak, legalább kétszáz róf hosszút, s megfelelően vastagot. Gábor Áron es a székellyek megcsinájják a bünagy álgyút, s elindulnak. Eddig jutott el Jeromos, s szerette vón béfejezni, de erőssen, s hogy nyerjen a Forradalom, s legyen boldog a székelly, sőt a magyar is, csak a zosztrák meg a muszka nyuvadjon meg.

Felfele nezett hátt, s hezszólt a zúr-
istenhez: Muramista, ejszen tudom, hogy vó-
nál, s ejszen én es vónék, met a tükör es
mutattya, s hogy igaz székelv vónék, s nemkül-
önben keresztény, s hogy életem értelme aza
fránya verses regény, mit es cirkálni elkezttem.
S hogy én vagyok a zéposz, s a zéposz es
nemkülönben én magam, s hogy bizonyítsd bé,
szereted te még a székelvt, adj mán egy csepp
időt, verses regényemet béfejeznem, aztán nem
bánom, tegye bé nekem a zoláh a karót, vagy
ozsonnázzon meg aza csúf bihal, amit álmo-
ba rejámkültél. Met te vagy a zidő főbérese, és
tíjed a hatalom meg a dícsőség, meg a fene
tudja megaszonadni, mi minden.

Aztán elalutt Jeromos. Csuda egy álma
vót megin, azt álmotta, hogy bément a
Fótéren a Múzeumba, a Zsuzsi-babákhoz.
Nezegette a sok szép babát, s a szötte-
ket, s eccer csak hezzalépett egy furcsa
vén ór. Jeromos mingyár látta, hogy nem
helybéli, met okosak vótak a szemei erő-
sen; világítottak, de szeliden, s pislogott.
Meg es kérdezte Jeromost, s azonnal, s
hogy mit kajtat. Jeromos mondta, a zurat
keresi. Ejszen aszonta a vén: A zúr a Zsu-
zsi-babák feje bőriben vóna, a három-
százhuszonkét Zsuzsi-baba kéccázhatvanöt-
milliónéccáztizenháromezeröccázhatvannyóc
hajszála közül a zegyiknek a gyükeriben. Kaj-
tatta a nagyapám, s vak lett vót. Kajtatta a
zapám, az es elvesztette a szeme világát, s én
es, szinte. A franc keresi tovább. És elment.
Eppog akkor császkaált elfelé Mária néni, a
takarítónő es, s hátt mind rángatott egy
Zsuzsi-babát, s aszonta, hogy így meg
úgy, s hogy ő ezt most teszi a szemétbe,
met a moly hezzaevett. Jeromos elszette,
s megkergette. S hogy egyedül maratt,
csak nezte cseppet, majd bátran kitepte a
zegyik hajszálát. S hátt ott vót a zúr a
gyükeriben, Jeromos ugyan nem látta, de
hallott egy hangot, mind mondta: Na jó

van, ecsém, s béfejezheted! Mert így beszél a
zúrsten a székellyel, mint egy komával.

Jeromos ébrett, hogy rugdossák, s vi-
szik azonnal. A siralomház előtt ott állott
a büh karó, nem vót vastag, de hegyes
erössen. S a zoláh mind röhögött, s hogy
így meg úgy, s hogy most hogy meggya-
lázza a székelv seggit. Le es tolták Jeromos
gatyáját, s röhögtek, pecegették a löcsit.
Aztán két hitván cigán hóhér megfogta, s
egy létrán felvitte, s tartotta oda, a karó
felé. Még a zutolsó kívánságát se kérdez-
ték meg. Jeromosban már alig es pislákol-
t egy csepp remény. Ekkor a tiszt egyet ri-
kótott, s a két cigán rejabasza Jeromost a
karóra, reggel kilenc óra két perckor.

Azazhogy rejabasza vóna, de ekkor
úgy megállott a zidő, hogy csak Jeromos
pislogott jedten, a többi mind csak meg-
merett, még a zégen egy ülü es megállott
röptiben, nagy, széjjeltett szárnyakkal. Je-
romos csak nezte, nezte, forgatta a szemit,
hogy mi a zisten történt, megkerált vóna,
de akkor métt gondókozik? Aztán reajtött,
hogy meghallgatta a zúr, s hogy csak a
velág meredett meg, s hogy most béfejez-
heti a verses regényit. Maga alá nezett,
hátt látta, hogy a karó ott van szinte a csó-
ré ülepiben, gondóta, leszáll, de ahogy
megpróbálta, rögtön egy cseppet újra
megmozdult a világ, s csusszant a karó
hegyire, szinte hogy a vér es kicsordult a
zülepiből. Jeromos értette, hogy fegyel-
meztetés, s hogy neki ott, csóré seggel kell
béfejezni a művit, csak azt nem értette,
mifele zákhányos egy csuda ez, s mért
nem eresztette haza inkábbbot a zúr, úgy,
eccerűen. Dehát furcsák a zúrsten ösve-
nyei, s Jeromos inkábbbot nekilátott a mű-
vinek, semhogy a komplikáción eméssze
magát. Elévette szépen a lábujjából a tén-
taceruzát meg a füzettyit, el nem szették
vót, micsinájának vele, nem lehet megen-
ni sem, s ott, s úgy, csóré ülepivel a büh
karó felett, a levegőben, kétódalt a két
cigánnal, elkeztte béfejezni.

Cirkálta es szépen, sorról sorra, részrül
része, szép kettészélős; veretes tizenket-
tőben, met reajött a zihlet, mint Dobánra
a lopás. Hogy elindulnak a székelv meg
Gábor Áron a bünagy rézálgýúval, s ak-
kora mint a Feketetemplom, s széjjel-
basszák a zosztrákot, de erőssen. Egy
golyóval még tíezret es. Kossuth Lajos
megteszi Gábor Áront, s fővezérnek, s Pe-
tőfi Sándor kött néki tíz szép verset, dedi-
kációjával. Aztán jó a hitván muszka,
bünagy sereggel, de aztat es szétlővik, s
Muszkaországot odaadják Bem Apónak,
s hogy dirigálja. Gábor Áront megválasz-
tyák elnöknek, Kézdi meg főváros lesz,
Petőfi Sándor es odakötőzik.

Tetszett Jeromosnak a mű erőssen,
csak mind turálta magát, s hogy nem tutta
hogy méltón béfejezni. Gondóta, rütyül
egy bidony fickót, hátha ád ihletet, de
ahogy ment vón a Bújdoso felé, hátt, mi-
tadisten, megin megmozdult a világ egy
cseppet, s a karó esment a béli bezgette.
Dohogott hátt s folytatta. A zepilógus az-
tán nagy lett, s szűt melengető. A zúr ke-
belére szedi Csaba királyfit, s aszondja,

hogy ezentúl ott ül a másik oldalán, Jézus
Krisztussal átellenben, s hogy így meg
úgy, s hogy a székelv lesz a zó választott
népje, s még a Bibliát es újradiktálja, szé-
kelv evangéliomistáknak. S hogy a teme-
tés után mingyár Attila nagy kargyával
fog folytatódni, meg a székelv kecmer-
gésivel, allessz a zegzódus, s Erdélyország
a Kánaán. S hogy a zelső magyart Csaba
királyfi piszkából formájja meg a Főzaltos,
hogy legyenek a székelvnek jó szom-
szédjaik. S mind így.

Es akkor gyütt a nagy, végső pont a
verses regény végire. S ahogy rejtette, a
velág rendje visszaállt, s Jeromost reja-
lep-csentették a karóra, a csóré ülepivel, hogy
kijött a száján. Alig vót ideje egy cifrát
kárinkodni, hogy a nyüvek ráják meg
azokat, kik így megcsúfolják a székelvt,
s hogy így meg úgy, s hogy a hájderménkü
a kurva gelevőgyi annyukat. Aztán a mo-
nya megfeszült s a löcse nemkülönben, s
lepiszkolta utolsó cseppjével a kapitán ló-
pófáját, s Ladik Jeromos ezerkilencázti-
zennyóc május ötödikén reggel kilenc óra
négy perckor elpusztult.

A füzettye béesett a lecsopcsba, a vére
rejafröcsögött. Kidobták a ganébe, onnét
kaparta ki a tíz körmivel másnap a hara-
gosa, Oláh Gábor, s röhögött rajta erőssen,
s mind böcskötte a Bújdosoiban, de haza-
felé megütte a setét, s esszement, mint a
Tuli frakkja, s másnap elásták. A verses
regény elveszett, ejszen ott rekkett a hitván-
nak a lábujjában, csak a jó híre maratt, s a
népnek. S azóta es a kézdüek mind dele-
gálják a ménest, hogy a temonda szerént
valaki cirkálna újra a mívét, de úgy hírlík,
végül es meglesz, mert odamentek Ko-
vács András Ferenchez, Vásárhelyre, s re-
jabízták, mert hogy se csinál egyebet,
örökkétig csak másnak képzeli magát, s
most egygyel több izé mit számít nekije?

Miklós János rajzai

SERÉNY MÚMIA143

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '99

FEKETE VINCE VERSEI

Az erdei család avagy a négylábú lelkes állatok és a madarak

"És ha ez nem képez művészetet
Kedves Ernő: hát akkor nem művészet."
(Karinthy Frigyes: Nihil)

Mercédesz, a sas úgy dönt, hogy
beszáll az odúspekulációs bizniszbe,
hogy ezzel is felvágghasson Nick,

a szirti sas előtt, akit amúgy is
régóta el szeretne happolni Amanda,
a héja elől. Amanda a maga részéről

ismét öngyilkos akar lenni, mert a
prájvit lájfban nagyon sok dolog
nem jött össze neki. Jack, a farkas

közben megpróbálja rábeszélteni Charlie-t,
a medvét, hogy oxigénezzenek barnán
exportált moldáviai táncosnőket, de

Charlie nemet mond, mert valami ha-
sonló vállalkozásba bukott bele
közvetlenül a '89-es változások után,

amikor török aranyat csempészett a

bolgárokon át. Felesége két éve jár
emiatt terápiára és utál mindenkit,
aki törökül, bolgárul vagy románul
beszél. Amanda egy szárnalmas vitában,
miután a Mercédeszszel szembeni makacs

gyanújának ad hangot, egyfajta "hir-
telen feltörő indulattól vezéreltetve
elhagyja az alkotmányos fegyelmet

ség biztos talaját", majd a történetek
utáni elkeseredésében felvágja ereit,
aztán mérlegeli a dolgokat, meggondol-

ja magát és úgy dönt, hogy bosszúból
ő is elhappolja Mercédesz mellékvága-
nyon futtatott pasiját, aki viszont

közli vele, hogy inkább töltene egy
éjszakát Bob, az ökör új, meleg ba-
rátjával, mint Amandával. Nick kőván-

csi az orális szexre, úgyhogy belép
az Átmentési Front jobboldali érzelmű
szárnyába. Közben Petert, az egeret

leéptik munkahelyéről, túlrad a föl-
deken, mert a végkielégítés és a mun-
kanélküli segély már nem fedezi a csa-

lád költségeit. Sarah, a gólya, "a tej-
gyári hulladékból készült energiatálon
felhízott sci-fi dőva" azon töri a fejét,

hogy mi módon ejthetné szerét egy
Henryvel, a békával való kiadós
beszélgetésnek, ezért rekedtesen kelepelő,

galambosan búgó hangját is beveti
a cél érdekében. Időközben a kechupos-
flakon-gyűjtő Mickey, a számár

összejön Amandával, aki különben terhes
és abortuszon gondolkodik. Apja és anyja
tartja vissza Mickey-t egy meggondolatlan

lépéstől, akit különben azért tagadtak ki
öt évre, mert hosszú időn keresztül naponta
többször megbecstelenítette Samanthaék,

a szomszéd nyulak békés hajlékát. Jack
állást kap a közeli akol környékén. Amanda
kikereszteledik. Kovács Bill, a daru pedig
feltámad.

(A Szabó család
és a Magyar Narancs nyomán)

A Borz és a menyét

Borz papa és Borz mama
és
sok gyerek meg unoka
— akár csillag őszi réten —
élt egy szeles mélyedésben,
több napja,
tán kettő éppen,
itlan-étlen —

Borz úr
homloka ráncos a gondtól:
"más az idő, más az abrak,
más, aki ad, s más, kik kapnak,
más, aki vesz, más, ki veszi,
más festi létünk, színezi,
más a főnök fent a bolyba',
más az igazság a borba',
más a pénz már, más a bankó,
más a véka, más az akó,
más lapokba' más szavak, s ó,
más pengeti, másra járják,
mással forgattatja márk'ját
mind, aki
lehetett itt
valaki..."

Ej-haj,
zsurmolgat tovább Borz úr,
kalkulál, számíthat, fontol:
"ráveszem a farkast, rókát,

tenyészhetnének lovat, hókát,
exportra májat meg zúzáat,
termesztenének krumplit, búzáat,
s ha nem megy
— busa fejét törte egyre —
akkor
jövő hétre, jövő keddre
csontig kikenve, kifestve
importálnánk táncosnőket,
lilát, barnát, mozdonyzókat" — — — —

Ám a róka, sem a farkas
nem indult be, nem lett lelkes,
sommer ugyan mind a kettő,
ám azért a láb
négy vagy kettő,
hogy dolog elől
egy mart aljon,
aki tud, az
elinaljon.
"Egész úgy csak szájjal toszás
— mond a Farkas —
kell a francnak vállalkozás."

"Nem baj" — zsurmolgat Borz úr,
halkan utánuk mordul,
"sem ismerős, sem hű rokon
nincsen velem alapfokon,
nem bántnak apró fityfenék
nincs, ami nem illenék
ide,
minden tiszta légi lakkból,

segít az Úr
az égi lakkból;
a távoli Veres térre
magam megyek szerencsére" — —

Azt se tudta Borz úr, hol áll,
extrák, mondták, egy kis orál,
mikor egy herceg hölgymenyét
megragadta borzunk kezét.
Borz úr gondolta: "jól van,
nem kutathatok a porban,
lám-lám, ugye, mégis bejött,
rábeszélem, s viszem legott."

Egy külvárosi bérbűkk alatt
a hölgymenyét könnyedén
ringatta borzunkat át
az

ismerkedés nehezen.
"Te kis borz, te gagyarab,
érted égek, senyvedek..."
s a dolgoknak mihamarabb
szabad folyást engedett. — —

Egy honi fenyőfa alatt
káromok közt jön az emlék,
vele ami történt nemrég:
a külvárosi bérbűkk előtt
tért észéhez, nézett merőn.
"Ó, a kis menyét, a szöszke,
— zsurmolgat Borz úr —
és golyóit bögyörözte."

FRIED ISTVÁN

Kinek a nyelve lila nyakkendőre vált (Orbán János Dénes *Hivatalnok-lírájáról*)*

"A kutató: Rejtélyes vidék, ahol mit sem lehet válaszolni.

A bölcs: Mivel ez a Szó vidéke, egyedül önmagának válaszol."

(Martin Heidegger)

I. Rész

Milyen egy harmadik kötet? Ilyen egy harmadik kötet? Mi újat mond(hat) a Petőfi-korú erdélyi poeta *Hümériádájának* botrányosan remek berobbanása, a második kötet némi megtorpanása-kerülője-fölkészülése-tájékozódása után? Lehet-e még provokatív gesztusokkal, szemérmertlenséggel elegy szókimondással, mehökkentő tiszteletlenséggel rokon- és ellen-szenvet ("odafigyelést") kiharcolni? Nem fakul-e kissé fárasztó manírrá az egy ízben pánszexualitással vádolt versbeszéd?

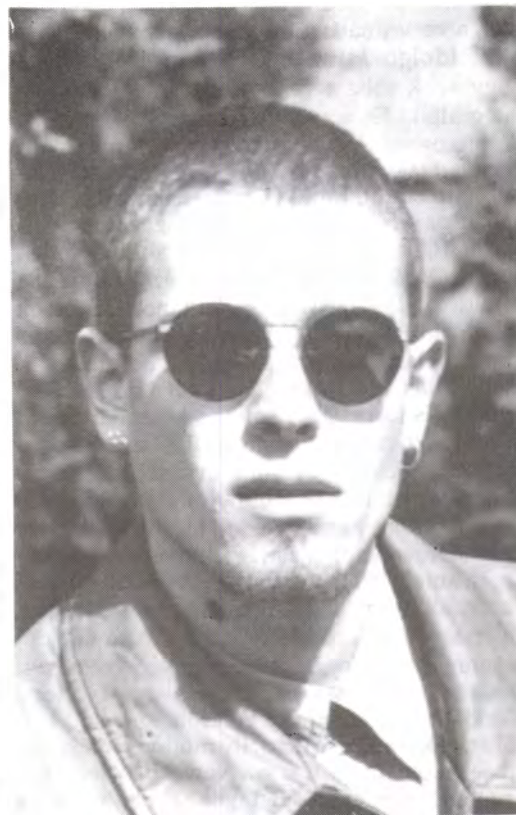
A *Hivatalnok-líra* nem felel ezekre a kérdésekre, nem ezekre a kérdésekre felel, egyáltalában nem felel. Pusztán (?) két ciklusba osztva huszonegy (nyerőszám!) inkább rövidebb, csupán egy-két esetben valamivel hosszabb verset ad közre, olyat, amelyről mindjárt előljáróban, csupa nagybetűvel írom le: mindegyike VERS. Még hozzá részben olyanténképpen, ahogy melán merengő esztéták gondolkodnak a versről (már ami annak külső formáját, rímelését, zeneiségét illeti), és — ami feltehetőleg ennél sokkal fontosabb — olyanténképpen, elsősorban és mindenekelőtt úgy, ahogy ma a magyar- és a világlírában némi ismerettel rendelkező "esztéták" gondolkodnak a versről, már ami amannak nagy valószínűséggel a lényegi jellemzőit illeti. Ugyanakkor a melán merengő esztéták fölháborodása is érthető(?), hiszen a formai bravúrok (ilyen fokon aligha megtanulhatók) szinte csak arra szolgálnak, hogy a nagyon kevésbé fennkölt, a nagyon kevésbé régimódi "lírai", nagyon kevésbé "nemes" eszméket hirdető gondolatmenet terét adják; ugyanakkor a megtevesztő külsőségek mögé pillantó "esztéták" számára jókora fejtorést okoznak ezek a formai bravúrok és nemigen emelkedett verssorok: az esztétikai élvezet prezentálását kellene elvégezni, az olvasási "gyönyört" volna szükséges a "nekem tetszik" érvelésnél meggyőzőbben igazolni.

A *Hivatalnok-líra* könnyű örömeiben és ráismerésekben részesít: ki-ki el lehetne ragadtatva magyar- és világirodalmi tudásától, hogy fölfedezi nevezetes és kevésbé nevezetes "előszövegek" beilleszkedését az előszöveg tónusától, gondolatiságától, nem egyszer verse-lésétől idegen, más jellegű versszövegbe. A kötet tanulmányozója azonban zavarban van, hiszen előszöveg és versszöveg nem egészen úgy ütközik meg egymással, nem egyszerűen olyan kölcsönhatás-folyamatban írható le, mint azt az intertextualitás számtalan változatát vaskos könyvbe soroló szakmunkák példázzák.

A hagyományosabb kötettechnikához szokott "esztéta" melán merengve a megalkotható lírai szubjektumot keresi, a lírai Ént, akinek a verskötetetben meg kellene képződnie, illetőleg a verskötet kötelessége lenne, hogy lehetővé tegye kritikusai számára ennek a lírai Énnak megképződését, lett légyen szó "önéletrajziségről", én-szétosztódásról, szerepversről, maszkról vagy maszktalanításról. S hogy ebben a reményben feltehetőleg csalódní fog, lírai anarchiát konstatál, netán blöffre gyanakszik, esetleg gondolatlanságban marasztalja el a szerzőt. Orbán János Dénes költészetének ismerői-kedvelői számára szintén hoz meglepetést

ez a kötet. Talán nem elsősorban azzal, hogy vállalkozása szemtelenül nagyszabású: újraindítja a lírai irodalomtörténetet, kanonizált alkotásokat forgat ki, előd és kortárs nagyságok versvilágát szembesíti egymással, szinte mindentudó elbeszélőjeként a líratörténetnek egy alulnézetből szemlélt verskrónikát ad közre. Talán még az (akár előző észrevételeim) is következik a költő korábbi ismeretes helykereső gesztusaiból, hogy látszólag nem különbözteti meg a triviálisat a nem triviálstól, alantasnak elkönyvelt beszédnemhez tartozónak látszik láttatni versbeszédét, nem riad vissza a giccs-paródiától sem, amelyet a giccsből éppen csak hogy egy lépés választ el (de elválaszt!), leplezetlenül lép elő a versben, vagy (inkább) úgy tesz, mintha énjét leplezetlenül mutatná meg. És talán az a legkevésbé meglepő, hogy mindent tudni látszik a versről, ott döccent, ahol döccentenie kell, ott tökéletes a rím, ahol tökéletesnek kell lennie, a kínrímekig hatol el, hogy paródia, travesztia, pastiche előtt szabad legyen az út; "nyelvújítás" nyelvjátékba csap át, amelynek minden egyes verset tekintve tétje van: a hangra találásban, az előszövegek kínálta megszólalások és mind az előszövegek, mind az imitációk értelmezésében, az eligazodásban jelölhető meg. Ennek következtében a *Hivatalnok-líra* sokhangú beszélője (vagy több beszélője) mintha arra törekedne, hogy mesterfokozatra tegyen szert az »imitatio veterum«-ban, miután eleve nem számolt az »imitatio naturae«, a "lírai realizmus" lehetőségével.

Mindezek a bizonytalanságok, előfeltevések nemigen képesek valószínűsüggé/valószínűsíthetőséggé összeállni, így máshonnan, kissé távolabbról indulva kísérlem meg a magam értelmezésének indoklását. Hozzáteve, hogy Orbán János Dénes korszerűségéről és/vagy korszerűtlenségéről már csak azért is nehéz nyilatkozni, mivel meglehetősen tudatossággal látszik rájátszani egy korszerűnek mondott lírai lehetőségre, amely mit sem foglalkozik egy poétai/poétikai autoritás felismerhetőségének dilemmáival; így amiként szétírja az előd és kortárs szövegeket (korántsem pusztán kamaszos tiszteletlenség, talán még csak nem is az "erős" költőt "revideáló" aktus, semmi esetre sem "irodalmi apagyilkosság"; inkább a különféle modernségek egészszelűségét kacagva kétségbe vonó, az avantgárd újgrammatikát elutasító, az új tárgyilagosság dokumentarista, "köznyelvi megoldásait" kiforgató költészetesztétika jegyében történő újírás, amely az eredetiség — utánczás dichotómiát feloldja, másutt zárójelbe teszi, több ízben pedig allúzióival az előd/kortárs poézis kihasználatlanul maradt lehetőségeire utal. Ugyanakkor nem kívánja földadni a költőiségnek azt a múlt századnak vélt fölfogását, miszerint nemcsak a kötetet, az egyes verset is meg kell szerkeszteni, ki kell dolgozni, a köznyelvet, a tolvajnyelvet még "megnemesíteni" sem szükséges ahhoz, hogy "szabadon" érvényesülhessen a "retorikája". Mivel retorikus Orbán János Dénes *Hivatalnok-lírája*, még akkor is, ha általában az ellen-retorikának hódol. Tehát nem annyira "alul"-retorizál, mint inkább szókins, hangvétel, műnem, irodalmi/verselési emlékezet, allúzió, versegész és részlet meg nem szűnő konfliktusát szóltatja meg, fenn és lenn egymásba játsztatásával bűvészkedik, egy versen belül is váltja a regisztereket. Részben akképpen, hogy egymást kizárni látszó, különféle helyekről eredeztethető utalásokat rendel egymás mellé, ruhazza föl a komplementaritás "funkció"-jával,

miközben az irodalmi-olvasói emlékezetekben az eredeti helyek mintha inkább tagadnák, mint erősítenék egymás költőiségét. Módosítva talán úgy lehetne megfogalmazni, hogy Orbán János Dénes redukálja az előd/kortárs szövegeket, kanonizáltságukat kétségessé teszi, hogy olyan megvilágításban mutassa föl, amely nem pusztán meglepő, hanem "szentségtörő", profanizáló, hogy szinte ugyanazzal a gesztussal megteremtse a maga, vers által megnyilatkozó kánonját, amelyben az előd/kortárs szövegeknek is megvan a helyük. Am ez az új hely más jellegű, más hatókörű, más jelentőségű, sőt: más értéktartalmakat hordozó, mint ahogy ezt eddig az irodalmi megszokás megszabta. Ebben az értelemben gondolom Orbán János Dénest újraírónak, aki kánonteremtő ezáltal, mivel kánonrombolása ezt lehetővé tette számára.

És még mindig a korszerűség-korszerűtlenség problémaköréhez! A *Hivatalnok-líra* mintha csak az első rátekintésre tetszene oxymoronnak, netán paradoxonnak. Hiszen — birtokviszonynak fogván föl — hivatalnok ritkán "hőse" a lírának (erősítő "kivétel"-ként Faludy György balladába rótt Nulla Károlya tetszik föl), inkább szatírának, méginkább negatív-tragikus figurája novelláknak, regényeknek, eszerint a cím a lírától távolítana el, hiszen miféle lírája lehet egy hivatalnoknak. Ugyanakkor földereng a szerepvers mint értelmezési tárgy; a szegény kisgyermek, a bús férfi, Sztjepan Pehotnij vagy Jack Cole után, tőlük különbözően miért ne léphetne be a könyvvel az álcázott verselők sorába? Hiszen kötetcímben foglaltatik, amely egyben a kötet-nyitó vers címe, az egyetlen vers, amelyet Orbán János Dénes ajánlott valakinek. Igaz, a vers beszélője az egyes szám harmadik személyt részesíti előnyben, mindössze egy idézőjelbe tett mondatban bukkan föl a megjelenítendő személyiség egyes szám első személye.

A kötetben aztán a "lírai alany"-ok (ez Orbán János szava a címadó versből) legalább annyit változnak, mint a női nevek, hogy a kötetzáró vitavers, a *Don Quijote második szerenádjá* mintegy részint összegezze az Orbán-líra megkülönböztető jegyeit, beleértve világ- és magyar irodalmi kalandozásainak, újraíró magatartásának változatait, részint hangsúlyossá tegye kötetének "metafikciós" sajátosságait, állandóan jelen lévő "önreflexiós" megnyilatkozásait. Azt nevezetesen, hogy mindegyik vers, bár első

megközelítésben a verstárgy sokféle, a versről szól, a verscsinálásról, a verselvezésről, a vers-újráföldolgozásról, mások verseiről is úgy, hogy azok ebbe a verstudatba integrálódók, integráltak. Ez a versvilág akár szűkösen is mutakozhat, hiszen "térdeje" a mindenkor vers, lett legyen szó Balassi-strófáról, Kosztolányi-imitációról, Juhász Gyula-szétírásról, Eminescu-parafrázisról... Tériód: századokat és költői földrajzi térségeket ölel akár egyetlen verse Orbán János Dénes, verstérré váltva át a versidőt. Idő: alig van Orbán János Dénesnek ebben a kötetben olyan verse, amelyben ne "történne" valami, ne "múljon" az idő, ne lenne idő-megjelölés, ne bukna ki (akár "személyes" emlékezés formájában, mint a kötet hátlapjára nyomtatott versrészletben) többé-kevésbé pontos időmegjelölés, évszám, évszak, időhatározó-szóval jelölt, bár többnyire elmosódó időpont. Csak hogy ez a fajta idő kizárólag abban a költői térben kaphatja meg jelentését és jelentőségét, amely létét megszabja. A versben megnevezett idő nem biografikus, úgy versidő, hogy a verstér elrendeződését szolgálja. Annyira idő, amennyire "tér fogat", távolság vagy közelség, üresség vagy tartalom. De idő úgy is, hogy elődöket idéz meg (mint volt róla szó: előd költőket, előd műformákat), ily módon emlékeztet. Itt jegyzem meg, hogy a versekben legalább ennyi térmegjelöléssel találkozunk, városnevekkel, szobabelsőkkel, "imaginárius", máskor "irodalmi" táj-jal, ugyanakkor a hagyományos tájversek tájaival alig, ellenben az erdélyi poézisre jellemzőnek hitt táj-jelölések nem egyszer torzított formában kerülnek elénk, lehetséges szó-viszonyrendszerükben. Ennek következtében elveszítik fennkölségüket, még mitológiai kombinációjukban is (mint például a *Sztixamos* esetében), az anagrammatikus játék lesz a fontos, nem a szakralizált tér neve. Ehhez csak annyit tennék hozzá, hogy az életmód-beszámoló (külső) formára redukált vers térideje alkalmasnak bizonyul(hat) arra, hogy időnek és térnek ezt az ingadozását, egymáshoz kapcsolódását, egymást mintegy semlegesítő voltát prezentálja. S mert erre a prezentációra jut a nagyobb hangsúly, mind a tér, mind az idő versbeli tényezője szociológus vonatkozásai ellenére a személyiség kérdéskörében, megszólíthatóságában értékelődik át. Már csak azért is, mert problematikusává válik ez a megszólíthatóság, hiszen olyan versről van szó, amely önmagát fogja redukálni, giccsé minősíteni, történetét a szent és a profán közötti térben elhelyezni.

Ha ezt szem előtt tartva olvassuk végig a *Jolán* című verset, legalább két, a vers kezdetét és zárását illető megállapítást tehetünk:

1. A vers a kanonizált költői megszólalást változtatja a triviálissal. A cím a József Attila-i életrajzt idézheti meg, a nyitó kérdés a retorizáltságnak áldoz, hiszen a figyelem-felhívás kedvelt szónoklati eszköze a tárgy pontosabb kijelölése előtt fölhangzó kérdés, amelynek itt első néhány szava erősíti a József Attila-utalások körét: "Ki tiltja meg..." Igaz, ezt a fordulatot a második versszak többszörösen visszavonja: "Ki megtiltana, nem tudja, milyen / ez az állapot...", részint azzal, hogy a kérdőszóból kötőszó, a hátravetett igekötőjű igéből igekötős, ám feltételes módú ige lesz. Am a József Attila megidézését legott követő eltávolítás/elidegenítés már az első idézet folytatásában megtörténik: "hogy jövet-menet / elmondjam, mi bánt?" A jövet-menet nem egyszerűen kizökken a József Attila-utalás keltette "hangulat"-ból, hanem a bekövetkezendők várható trivialitását látszik sejtetni ezzel a szólással, amely akár televíziós hirdetéstördékként is ismerős lehet. A cím és a kérdés formájú bevezetés/megszólítás a személyes szférához irányít szemben József Attilának a közéletiséget célzó

versével. A záró négy sor végzi el az önminősítést, helyezi el a vers én-jének és Jolánnak feltételezett (mert végig feltételes módú igékkel részletezett) történetét az irodalmi térben és időben, amely az utolsó sorral műfajjá válik, modern korunk "Gesamtkunstwerk"-jévé, művészetek találkozási pontjává, miközben nem adódik föl, pusztán blaszfemizálódik a szent:

"hétköznapok részében szűk lakás,
Isten-rajzolta obszcén képregény."

(Az Isten nagy kezdőbetűje nem a sorkezdés miatt íródik így, ugyanakkor a blaszfemizáló gesztus relativizálja az Isten-Művész klasszikus modern/humanista képzetét; a hétköznapok rése időisége a szűk lakással erősítetik meg, de oltódik is, hiszen a térnek rendelődik alá.)

2. Amennyiben e magánélet-történet (nem a költőé, hanem a versben azaz a vers révén megteremtődött lírai alanyé) nemcsak képregénybe illő, hanem képregényként látható/olvasandó, akkor a képregény maga a történet, a vers. Kiváltképpen a jelző, "obszcén" látszik visszaigazolni a vers szóhasználatát, amely ekképpen a képregény egyes jeleneteinek "hű", ám korántsem "naturalista" érzékeltetése. Így az egyes szám első személy ellenére vagy éppen azért a vers beszélője olvassa (fel, lapozza át az obszcén képregényt, egyáltalában nem bizonyosan saját történetét, mindenesetre azt, amit Isten rajzolt).

A zárás ugyan csattanója a versnek, formailag is különbözik a többi, szabálytalanabb szótagszámú szakaszoktól, mégsem előkészítetlenül éri a lapozót/olvasót. A regiszterváltás már az első két sorban megtörténik, ugyanakkor a viszonylag rövidebb vers rendkívül szigorúan szerkesztett, a zárásban tömörített motívumok már korábban láthatók/olvashatók. A történet "irodalmiság"-ára hamar fény derül: az első versszakban előkészlül szinte mindaz, ami a záró szakaszban módosulva ismétlődik. A befejezés blaszfemijához a vers folyamán hozzá szokhatunk:

"- egy kétszereplős obszcén kisregény,
hétköznapok részében szűk lakás,
ahol a négy fal az idő
és a tető
a hallgatás,
s a közrezárt tér változó,
hol szűk, hol tágasabb,
néha egy röpke kávé,
néha egy munkanap."

Köznapi és képzelteti, reális és metaforikus, közeli és távoli között lebeg az előadás, miként emelkedett és alantas között. Azáltal, hogy obszcén kisregényként, majd obszcén képregényként aposztrofálja a vers a történetet, a populáris felé nyit, ám erre csak néhány kérészetlen szófordulat látszik utalni. A szerelmi költészet átértékelődése azonban csak részben zajlik a szóválasztás síkján, az önminősítésnek részint ellene mond a metaforizálás választékosága. Ez a fajta kettősség aztán végigvonul a kötetben, az "irodalmi" visszavonódik egy olyan szférába, amelyet az esztétikák/poétikák nem szoktak irodalminak elismerni. Az *Anna egy pesti bárban* a följebb körvonalazott vers(típus?) egy másik változatát szemlélteti. A címet a vers első sorával egybeolvassva ("Nem tudom már, milyen volt szökesége") nyilvánvalóvá válik a Juhász Gyula-dekonstruálás, részint a magasan kanonizált vers ideális hősnőjének "méltatlan" környezetbe helyezése, részint az első verssor szörendjének megfordítása által. Ez utóbbi az eredeti vers jambusai ellen hat, mint amiként a Juhász-vers időtlenségét is megfosztja pátosától az évek számának pontos jelölése. Orbán János Dénes megőrzi a Juhász-vers motívumait, még talán sorrendjüket is, de hétköznapi közlendőket rendel hozzájuk, a képzelteti helyébe tárgyszerű jelenségek kerül-

nek, s az egy szakasz egyetlen mondat dallamát széttörő, az áthajlás a második és a harmadik versszak között még talán Baudelaire-re is emlékeztet, az ő romantikus tiráda-ellenes megoldásaira: amint a versmondatokat nem engedi kibontakozni. Hol egy közbevetés, hol egy váratlan fordulat jelzi az előszöveg széttörésének módozatait. Juhász Gyula tájba ágyazott látomásossága Orbán János Dénesnél elveszíti távlatosságát, hogy a kanonikussá emelkedett verset hasonló irányban gondolja tovább, mint a *Jolán*-t.

A "szent" ebben az esetben a Juhász-vers, a szent helyek az emlékezést előhívó tájélmény során kapnak versalakot, az emlékezés melankóliája pedig a költőiséget hívja elő, nem utolsósorban zenéiséggel. Az *Anna egy pesti bárban* Juhász hármasságára épít: "szökeség", "kék", "hangja gyapja"; ez a hármasság a címszereplő élettörténetében azonban epizodikus; megfosztódik a Juhász szentesítette tartalomtól. A szét-töredezethez időbelisége (azóta, tizenöt év) azonban ezúttal nem válik térré, a címbeli jelölés pillanatnyi rögzítés, az irodalomtörténetbe nőtt hármasság eljelentéktelenedésének, megsemmisülésének lehetünk csupán tanúi. A kisserűség, a trivialitás az előszöveg ellenében fogalmazódik meg, első lépésben az irodalomtól, a kánontól távolító gesztusként, hogy a trivialitásban elnyerve helyét, visszaléphetessen az irodalomnak egy alacsonyabb(?) régiójába, egy más műfajba. A dalszerűség, amely a Juhász-vers sajátja, éppen a megszakíthatóságok következtében vész el, az emlékek nem lehetnek történetekké, hiszen a történetek csak a jelentéktelenséget tudatosíthatják. Erre látszanak utalni a mintegy magyarázó szándékkal beiktatott sorok: a szökeségre emlékező képtelenség oka, hogy "Azóta többször festette át haját"; a kék: "mint kirakatban napszitta öltönyök / repedező próbababák fölött"; "És hangja gyapját molyként rágt szét / tizenöt év." Ebben az általános (természetesen nem egyetemes) romlásban a múltból nem szólhat hát semmiféle dallam; a mondatok sem vonhatják ki magukat hatása alól. "Ahonnan nincsen. Visszaút." — hangzik a második szakasz első sorában, összetartozó szintagmák válnak ketté (és tegyük hozzá, rájátszás ez Faludy György Villon-Testamentumának egy melodikus sorára). Mindennek tudatában az önminősítés sem váratlanul ér: "Félszínes, néma film": mely többlet vihet el, a hangját vesztettség és az avítsággal (néma-film) irányába, hogy aztán a továbbiakban a melankólia és a divat közé tétessék ki az egyenlőségjel; "s a sor végén a férje lön a rím": már ott vagyunk az irodalomban, a régies igealak összhangban van a korábban írtakkal, az utolsó sor úgy zárja le a verset, hogy besorolja, megnevezi, nemcsak keletkezésének "okát", de jellegét is: "s lön indíték egy új travesztíára". Mintegy meghatározván az értelmezés egy lehetőségét: a hadd fentebb stílusban szólást "ugyanaz" lentebb stílusban visszhangozza, a vers tehát — e vers szerint — a *Milyen volt szökesége...* travesztíája, átfordítása egy másik közegbe, végtelennek tűnő értelmezése. A kérdés ismét fölmerül: az Annáról beszélő (lírai?) én és a travesztíát szerző hol egymásba alakul, hol egyástól elváló alakja a műfajteremtődés, a kánon-szétírás (szétíródás) aktusában találkozhat, felejtés és értelmezés, emlékezés-tagadás és verse frás nem szélső pólusokként, hanem egy és ugyanazon cselekvési formaként artikulálódhat. Orbán János Dénesnek ez a verse megfosztja a Juhász-verset zenéjétől, helyenként szép szabályossággal gördülnek a jambusok, helyenként megdöccennek a verssorok, a konzonzanciát a disszonanciával cserélve föl. A vers beszélője nem rakja össze a történetet, amely az "eredetihez" képest nem történet, nem ismétlődése egy költészeti történetnek, annak sokkal inkább (ismét, a Juhász-vers magas kanonizáltsági fokára gondo-

lunk) trivializálása, "deszakralizálása", átírása a költészeti kánonnak. A lírai alany természet-szerűleg személyiséggel nem rendelkező beszélő lehet csak, meg tudjuk róla, hogy "Nem tudom már", valamint azt, hogy "kit én is, más is, sorban, egy pesti bárba"; de még az sem egészen bizonyos, hogy az utolsó sornak a műfajteremtődésben mennyi a része.

Orbán János Dénes kötete újakanonizáló versei között a harmadik változat igen beszédes című: *Ó én marha ki nem hittem Kosztolányit*. Előlegezem, a magam részéről nem tudom (és talán nem is akarom) eldönteni (a magam számára): Kosztolányi-paródiát olvasok-e, vitaverset Kosztolányi imitációformában, "hozzászólást" a Kosztolányi-Ady viszonyhoz, vagy éppen stílusjátékot; Orbán János Dénes — ha akar — tud Kosztolányi-verset írni. A Kosztolányi-stílusimitáció végig munkálkodik a versben, az egyik helyen mintha egy Karinthy-paródia továbbírása lenne, a másik helyen a Kosztolányi-versciklus egy hiányzó helyének betöltése, Kosztolányi kisváros-motívumainak ad absurdum vitele. A Kosztolányi verszene eluralkodik a szövegen, szétmossa a versmenet logikáját, ekképpen ér a paródia határára.

Voltaképpen az *Ó én marha ki nem hittem Kosztolányit* az emlegetett két kötetbeli verssel ellenkező utat tesz meg. A cím, amely akár a vers első sora lehetne, az irodalomban-lét elsőbbsége mellett tanúsodik, az én a Kosztolányi-felejtés(?), — hűtlenség(?) —, megtagadás(?) felismerésével tér meg a Kosztolányi-világba, ébred rá Kosztolányi-függőségére, ("szobámban minden olyan kosztolányis"), mond egyre újabb variációt Kosztolányi-motívumokra. Csakhogy ezek a változatok dallamukban, "modalitásukban" emlékeztetnek a nem kevésbé dallamos Kosztolányi-sorokra, ama négyfal-közötti századelős (szecessziós? későromantikus? szimbolizmusba hajló? impresszionista?) versmodor szembesül a nonszensz vagy limerick versek modorával. Mintha a Kosztolányi stílus kiforgatása verszene és képi-ség kontrasztjára hívná föl a figyelmet; az egyes részletek, tárgyi jelenségek a Kosztolányi-versből léptek át az Orbán-versbe, ám a különféle helyről származó mozaikok szinte badar versekké egészülnek ki:

"...beköltöztem egy ablakmelyedésbe
őlemben puha pormacska dombból
szüpercegés festi alá a sóhaj
mi fölszakad a pesti villamosból
kis pókok szöttek bús szememre vásznat
csillámló porból hull red a festmény
szitáját át lekem lényekre bámul
mint lejtének az utca hosszú testén..."

Poétánk kevésbé udvarias olvasóival, nem teszi ki az eligazító írásjeleket, így — tekintettel a nonszenszbe hajlásra — az idézet második felének mondathatárai fölül nem lehetünk bizonyosak. És egyáltalában: a verselés és a dallam megteremtette egységességen kívül sem a tér, sem az idő nem kap határozottabb körvonalat, találgathatunk a jeleneteszét értelmezve. Az egymást követő "képek" sorrendisége ötlet-szerűnek tetszik, a "hozott anyag"-ból gazdálkodó lírai alany nem képződik meg, semmiféle történet nem indul meg, történés sincs, csak képek — nem lehet tudni, miképpen, összefüggő — sora. A következő versszak mintaszerű Kosztolányi-imitáció. Az emlékező(?), megidéző(?), felidéző(?) beszélő nemcsak "kosztolányis"-an szól, hanem Kosztolányi-jelenetet rögtönöz, más beszélőt is bevon az előadásba, hogy hitelesítse a verset. Még egy — fontosnak tetsző — mozzanatra szeretném föl hívni a figyelmet. Az egyes versszakok három ponttal kezdődnek, három ponttal hagyatnak abba, mintha egy elhallgatott rész után hirtelen következnének, s mintha nem befejeznék, hanem elhallgatnák a befejezést. Töredezettségről azonban aligha szólhatnánk, részint azért, mert

valamiképpen az egésznek elfogadható látszatát keltik az egyes versszakok, részint azért, mert a Kosztolányi-ciklust imitálva, egyes jelenetek emelkednek ki egy sejtetően bővebben elbeszélte történetesorozatból, és ennek révén különféle léthelyzetekről számol be a vers, egyben a lét darabokban-létéről is, összerakhatatlanságáról. A második versszak kurtaságában egészet mond, látszat és valóság századfordulós dualizmusát példázza — tökéletes kompozícióban:

"...a rosszleányok — mondják — arra laknak
csipkés házakban
kutyáik nem ugatnak
fehér arcuk pirosnak csak te látod
arra laknak — mondják — a rosszleányok..."

Arra nem kapunk választ: ki a megszólított, ki a "lírai te", miért van rá szükség. A hiányos információval a századfordulós modernsége való rájátszás hangsúlyozódik talán, a vers harmóniáját az első sor megfordítása, így a középső két sor keretbe foglalása biztosítja. Ám ez a harmónia csak epizodikus lehet a versmenetben, hiszen a második versszak éppen úgy "kivágat", mint az első versszak több apró képe volt, és nem kapcsolódik a harmadik, a legterjedelmesebb szakaszhoz sem, amelynek során megjelenik a vers másikja. Az ő jelenléte azonban nem egyértelmű, az egyik kijelentés szerint: "és szemben ül a játszótárs a lány is", egy másik szerint: "magadban ő és szobádban ő te itt". A két kijelentés között a játszótárs beszéde (kezdet: "hiába futsz már rég benned lakom"), amely éppen a vers Kosztolányi-telítettsége miatt akár megidézésnek-emlékezésnek értelmezhető is volna. A feltételezést erősíti egy későbbi sor: "szobám most álmos és szépekkel telik", a versszak több ízben említett "most"-ja mintha a végtelenített időbe utalna a jelenést.

Az első három versszak irodalomban-létét látszik erősíteni a már idézett "szobámban minden olyan kosztolányis" — verssor, az "élet" irodalmiságát hangsúlyozandó, a Kosztolányi-versek rekvizitumai lényegében áthatják az Orbán-verset is, egyszerre jelezve vendégszövegiségüket, integrálhatóságukat egy más gondolatkörű-fölpépítésű versbe és részben ezen keresztül variabilitásukat: "narancs fény hull teázóasztalomra". De a játszótárs (Kosztolányi-versszereplő!) Kosztolányi-hangon térít el a Kosztolányi-versstől, ismét köznapiságával ébreszt rá ennek a modernok sérülékenységére, tehát deformálhatóságára. A Kosztolányi-imitáció ezúttal "revízió", "félreolvasás", az emlékezés/emlékeztetés pervertálása. Íme, a jelenés-leány, a játszótárs szava:

"hiába futsz már rég benned lakom
mint fűszeres boltja fölött a reklám
amit csak látsz oly szép és egyszerű
»minden mi ízik itt megtalálható«
még élek én az életed derű".

Az idézetben újabb idézet rejtezik, mely verselési sutaságával kirí a versből, de amely a megcélzott érzelmesség ellen hat. Egyfelől az emlékezés/emlékeztetés szentimentalizmusa csendül föl, amelyet ugyan megzavar a hasonlat, de amely akkor lesz visszás, amikor a reklámszöveg belép a játszótárs szavai közé. Ez a fajta regiszterváltás aztán a továbbiakban is érzékelhető lesz. Bár a vers beszélője archaizál, visszahozza a vers előbbi részében elcsengett motívumot, a játszótárs szavait továbbmondó érzékenység azonban a zárlatban önmaga ellen fordul, nem annyira kosztolányisan, mint inkább karinthisan:

"beláthatom az élet máma szebb
szobám most áros szépekkel telik
tintaszőnyeg bódító cigarett
magadban ő és szobádban ő te itt
fények sétálnak lassu-boldogan
szememen nyirkos templomablakon
teát iszik

s már nem tudom hogyan..."

A Kosztolányi-világ alakot ölteni látszik, még akkor is, ha túlajátssza a vers lírai énjé, zavaró mozzanatokot épít be, ám igyekszik a csattanóig elvinni a verset. S hogy csattanó következik, azt nyomdatechnikailag jelzi, előkészíti, ám a záró passzus leejti a verset, egyszerűen véget vet a retorizáltságnak, és groteszk szintet lop a századelősen előadott versrészletbe. Annál is inkább, mivel a végső szakaszban a lírai beszélő kivonulni készül a versből. Előbb megismétli az első versszak néhány mozzanatát (festmény, porvirágos fakó ablakoska), mintha a szegény kisgyermek versvilágának átírására törekedne. Az (ön)minősítés itt sem marad el. Csakhogy ez az (ön)minősítés az előd költő általa szétolvasott költészetének minősítésévé válik, dekanonizációs szertartás, amely meglepetésszerű fordulatokat hoz, Adyra utalva, illetőleg az irodalomból kifelé a hétköznapiak realitására célozva. Az irodalom megméri, és lévén erős költőelődéről szó, félreolvasat, revidéaltat, elmarasztaltat, továbbgondolatik. A valószerűsíthetőségről kiteszik, hogy illúzió, a "szende lírá"-ról, hogy életképtelen. A vers beszélője kilép tehát a versből, s a befejező sorral a versvilág helyébe a maga világát teszi:

"...élhettem volna én is — benne — akkor
a szende lírát magam elé tartva
mint elmosódott fáradt-sárga festményt
vagy porvirágos fakó ablakoskát
színes tintákban feredni s rút Kaján
hangját csupán megszüro hallani
— alvó szomszédom vén köhécselését..."

Irodalmi líra? A rút Kaján oszlatná szét végképpen a hitet egy imitálható modernségben? A záró sor minek fölöslegességére(?), akartságára(?), hiábavalóságára(?) ébreszt rá? és mit minősít? A szende lírát? A vers Kosztolányi-telítettsége számomra azt sugallja, hogy nem a virtuóz verselő kísérel meg egy tőle idegen verszenét újra megszólaltatni. Inkább ennek a megszólaltatásnak kockázata kapna hangot, lírai önvédelem egy szuggesztív modalitás csábítása ellen? Ezért kellene kihátrálni az irodalomból? Emiatt a groteszkbe hajló zárlat? A vers három pontjával semmiféle vitát nem akar eldönteni. Nyitva hagyja a különféle továbbgondolások számára. Idekapcsolható a *Párbaj a Grand Hotelben* (talán csak nem Rejtő köszönné vissza?) értelmezése:

"Kiindulva abból az állításból,
hogy több vagyok, és nem csak fenn, de máshol,
nagyon szeretnék lenni Grand Hotel,
amelyben sok-sok énem lakhat el."

Mielőtt könnyeden és könnyelműen ars poeticát olvasnánk rá a versre, bár a *Hümeriáda* idegondolása ezt akár megengedhetné is, nézzük össze az eddig bemutatott szövegekkel, amelyek részint a tema con variazioni zenei műszóval lennének osztályozhatók, részint kánonromboló/képző gesztusként, részint egy öntudatos lírai én kapcsolódási/elhatárolódási aktsaiként.

A dekonstruálás azért oly triviális, azért helyeződnek a kanonizált művészmagatartások egy másik, kanonizálásra szoruló "regiszterbe" ("máshol"), mert a lírai alanyak nam annyira a világgal, mint inkább önmagával, saját virtuozitásával, megképződni nehezen sikerülő énjével van baja. Az utolsó idézett versrészlet címe valóban egy Rejtő-regényt idéz meg, hogy a záró sor egyszerre nevezze meg az önmagával küszködő költészet/költő elképzelésforrását, de szövegiségével határozottan távolítson el tőle:

"A frájában, oh, micsoda spiel, kaland!"

(folytatjuk)

Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 1999

JACK BARNES

Apám, a rablóvezér

(western)

(folytatás...)

Garry gazdag zsákmánnyal megrakottan tért vissza a portyáról s az emberek szerfelett elégedettek voltak az alvezér működésével. Ted igyekezett leplezni, hogy a féltékenységgel mar-dossa belülről és hosszasan veregette Garry vállát.

— Maholnap a helyembe léphetsz — mondta neki nevetve, s nem kerülte el a figyelmét, hogy az alvezér zavarba jött. — Holnap tanácskozára megyek a Keselyűk Ormára — mondta Ted, amikor kettesben maradtak. — Azt hiszem, Rigoletto bajban van. Mindent rádbízok, mint mindig. Tartsd formában a fiúkat, mert az az érzésem, hogy rövidesen nagy szükségük lesz a jó erőnlétre.

— Don Giovanni is veled megy? — kérdezte Garry.

— Igen. Hiszen tudod...az Egyezmény... De miért kérdezed?

Garry vállat vont: — Sokat vagytok együtt mostanában.

— Hát igen — pillantott fel Ted. — Giovanni egy igazi barát. Holnap hozzá vezet az első utam.

Ekkor kívülről éktelen dörömbölés hallatszott.

— Gyere! — kiáltott ki a vezér s az ajtó kivágódott.

A küszöbön Don Giovanni állt.

— Giovanni! — lépett feléje meglepetten Ted Barnes. — Hát te mi járatban?

— Engedd, hogy kifújjam magam. Lóhalálában jöttem...

— Akkor inkább a ló kellene kifújja magát — nevetett Ted és széket tolt a barátja alá. — Ül le — intett Garrynek. Az alvezér leült.

— Ted! — szólalt meg kisvártatva Don Giovanni. — Rigolettóék kirabolták a postakocsit!

— Ejha! — fütttyentett a barátja. — Jól meg lehetnek szorulva, ha ilyesmire fanyalodtak!

— És elrabolták az utasokat is!

— No, ezt nem értem — nevetett Ted. — Kell nekik a plusz száj, hogy legyen mit etessenek? Vagy talán valami csinos fruskára vetett szemet megint ez a kéjenc Rigoletto?

És csodálkozott, hogy Giovanni mindezt ilyen gondterhelten meséli.

— Ebben lehet valami — mondta a barátja és erősen Ted szemébe nézett. — Mert a foglyok közt van Spencer törvénybíró lánya is.

Ted elsápadt. Garry le nem vette volna a szemét főnökéről.

— Nem rossz falat — mondta aztán egykedvűen, s tudta, hogy Ted most a legszívesebben szétlőné a fejét.

De a vezér, amennyire csak lehetett, leplezte belső felindultságát s farkasszemet nézve Giovanni-val ennyit mondott:

— Most már végképp nem értem, ez a Rigoletto hová akar kilyukadni?!

A barátja tanácstalanul tárta szét a karjait:

— Az egyik emberem hozta a hírt, és gondoltam, még ma este értesítelek.

— Köszönöm — mondta szárazon Ted, majd felállt: — Menjünk vacsorázni és feküdjünk le idejében, mert holnap nagy út áll előttünk.

— Ez így igaz — mondta Don Giovanni és ő is felállt.

Másnap hajnalban, amikor Garry felébredt, a két jóbarátnak már hűlt helye volt.

Szombaton hajnalban öt óra felé valaki dörömbölt Williamsék ablakán.

— Mi a baj? — jelent meg Williamsné álmos képe az ablakkeretben.

— Jöjjön gyorsan! — hadarta a suhanc. — A férje ott a kocsmá előtt!

— Micsoda?! — kérdezte Williamsné s a hátán végigfutott a hideg, de a suhanc addigra elszellett. Gyorsan magára kapkodta a ruháit s lélekszakadva rohant a kocsmá felé. Már távolról látta, hogy nagy gyülekezet van ott, köztük Hughné, Spencerné és a lánya, Heléna.

A csődület közepén lovak s rájuk kötözve, bekötött szájjal a seriff, Williams, Hugh és még néhányan a városból. Az emberek úgy bámulták őket, mint valami csodabogarakat, senkinek sem jutott eszébe, hogy eloldozza őket. Elsőként Williamsné kapott észbe s rögtön kés után kezdett kiáltozni. Erre aztán néhányan a férfiak közül odaugrottak s megszabadították kötelekeiktől a foglyokat. Azok olyan gyengék voltak az éhségtől és zsibadságtól, hogy úgy kellett őket ölben hazacipelni. De a legnagyobb baj az volt, hogy Spencer mama és Heléna hiába keresték a törvénybíró, az nem volt közöttük.

— Williams! Az Istenért, hol van Tom? — zokogta Spencerné s teljes erejéből rázni kezdte a kábult férfit, úgy hogy Williamsné erőlyes közbelépésére volt szükség.

— Tom?... — nyögte elhaló hangon Williams. — Ő... ott maradt...

— Hogy-hogy ott maradt? Miért?

Williams vállat vont és nagy erőfeszítéssel csak annyit tudott kinyögni:

— Fogoly...

Spencerné ájultan rogyott a földre.

TIZENHARMADIK FEJEZET
amelyben Ted nem szeretné,
ha az eljegyzési vacsora célja
háttérbe szorulna, ám
a háttérből ekkor
kaparászás hallatszik

Tom Spencer foglyulejtésének napján déltájban két lovas közeledett az ösvényen a zsványtanyához. Az elrejtőzött őrszem már távolról felismerte őket, így nem tartotta szükségesnek, hogy a szokásos ceremóniával feltartóztassa a jövevényeket. Amikor azok ellovagoltak a jól álcázott megfigyelőhely mellett, egyikük hirtelen visszafordult s puskáját a fa lombjára szegezve így szól:

— Ugorj le nyomban, vagy lövök!

Az őrszem ijedten pottyant a fűre s felemelte a kezét.

— Hát így végzed te a kötelességedet?! — förmedt rá a férfi.

— De...dehát ismerem magukat... — hebegte az őrs.

— Mi az, hogy ismersz? — dühösködött a másik. — Úgy nézünk ki, mintha mi lennénk?

— Igen...

— De amiért úgy nézünk ki, nem biztos, hogy mi is vagyunk! Vagy igen?

— Nem tudom... — dadogta az őrs és lát-szott, hogy nagyon zavarban van.

— Ez itt a kezemben úgy néz ki, mint egy puska?

— Igen.

— Na látod? De attól még lehet jól álcázott seprűnyél, mézeskalács-aggyal!

— Hagyd már, Giovanni — nevetett a társa. — Ez elég lecke volt neki.

— Most az egyszer futni hagylak — mondta komolyan Don Giovanni. — De ha legközelebb nem állítasz meg, ezzel büntetlek — mutatott a fegyverre. — És nem biztos, hogy seprűnyél.

Rigoletto már izgatottan várta szövetségeseit s a vendégek kellemesen meglepődve látták, hogy szinte körbetáncolja őket örömeiben.

— Az egyik emberedet megfenyítettem egy kicsit. De csak szóval.

— Rájuk fér — bólintott Rigoletto. — Ha tudnátok, mi történt az éjszaka...De most hagyjuk ezt. Tudjátok, miért hívtalak mindkettőtöket:

A vendégei a fejüket rázták.

— Akkor a legelején kezdem. Biztosan hallottátok, hogy negyedik társunkat, Aidát, lelőték holmi jöttmentek. Kötelességemnek éreztem, hogy bosszút álljak a haláláért és egyúttal móresre tanítsam a mostanában egyre inkább elkanászosodó telepeseket. Mert az nem lehet, hogy csak úgy büntetlenül eltegyék láb alól valamelyikünket! Ha megengedjük ezt, holnap engem vagy benneteket ér majd halálos golyó s akkor pedig vége az eddigi paradicsom-nak. Addig vagyunk erősek, amíg összetartunk. Éppen ezért az összes férfiakat felköttem a társaságból, hogy ez legyen mindörökre intő jel az utánuk jövőeknek! Gondolom: a hír már hozzátok is eljutott...

A másik kettő bólintott.

— Ami a legsúlyosabb azonban — folytatta Rigoletto —, az az, hogy Fort Royal agyalágyult törvénybírája a hadsereget akarja ide rendelni, hogy eltüntessen minket a föld felszínéről.

Az "agyalágyult"-nál Don Giovanni óvatosan a barátjára pillantott: Tednek egy arcizma sem rezzent.

— Ezért hívtalak ide benneteket, hogy megtanácskozzuk: mi a teendő? Felvesszük az elég kilátástalan harcot, vagy pedig szedjük a sátorfánkat és odébbálunk?

— Odébbálni?! — mormogta szinte magának Giovanni. — Hová? Meddig? És mit érünk vele?

— Hát ha azt a rongyos életedet valamire is becsülöd, akkor még mindig van értelme egy kicsit odébb húzódní — mondta Ted. — Nem túl messzire, de mindenesetre távolabb a hadak vonulásának fő útvonalától...

Van ebben valami, te Halhatatlan — dünnyögte Rigoletto. — De mi a biztosíték arra, hogy ott is nem akad egy Spencer törvénybíró, aki meg akarja majd tisztítani tőlünk a körzetét, arról nem is beszélve, hogy ha a tábornokok egyszer kivetették ránk a hálójukat, presztízskérdést csinálnak abból, hogy benne is fi-cánköljünk!

— Viszont az ellenállás csak fokozná a dühüket — mondta Giovanni. — És ha egy sereget szét is verünk, majd újak és új jönnek, nekünk pedig utánpótlásra leghalványabb reményük sem lehet!

— Hát ez egy bűvös körnek néz ki — csó-

valta a fejét Tedd és gondterhelten nézett maga elé. — Úgy látszik, két dolog között választhatunk: vagy veszítünk, vagy veszítünk.

— Igen — bólintott Giovanni. — És ez utóbbi még mindig jobb.

Rigoletto felállt, ravaszokán elmosolyodott és az ablakhoz sétált.

— Szerintem itt egy lehetséges megoldás van — mondta, háttal a másik kettőnek. — Az, hogy nem jön ide a hadsereg és Fort Royal törvénybírája sem zaklat többé bennünket.

— Nahát, hogy én erre eddig nem is gondoltam! — mondta gúnyosan Giovanni.

— Tehát — folytatta Rigoletto, eleresztve a füle mellett a megjegyzést — ki kell egyeznünk Tom Spencerrel.

— Jól hangzik — szólalt meg Ted. — De kétféle, hogy valaki is szóba állhasson vele az azonnali letartóztatás veszélye nélkül.

— Meg aztán nem látom, hogy mi érdeke lenne Spencernak belemenni ebbe az üzletbe. A törvény szigorú és adott esetben az őreit sem kíméli — nézett maga elé Don Giovanni.

— Való igaz, amit beszéltek — fordult meg Rigoletto. — De mindkét érv elesik. Tom Spencerrel bárki beszélhet nyugodtan, szabadon, anélkül, hogy egy haja szála is meggörbülne, másrészt pedig van egy magasabb törvény, amelynek még ő is kénytelen lesz alávetni magát: az életösztön törvénye.

— Ezt nem értem — ráncolta Tedd a homlokát s csodálkozva nézett a barátjára.

— Majd megérted, Halhatatlan — vigyorgott Rigoletto —, ha elárulom, hogy Tom Spencer itt hever a túlsó szobában, gúzsba kötve.

A két jóbarátnak egy pillanatra elakadt a lélegzete. Szótlanul meredtek egymásra, miközben Rigoletto hatalmas kacajjal ünnepelte diadalát.

— Rigoletto gondoskodik a barátairól — röhögött teli szájjal. — Akinek ő a barátja, az megfogta az Istennek a jobb lábát. Ha akarjátok — lépett közelebb hozzájuk — azon nyomban megbeszélhetjük vele a dolgot. Vagy beleegyeznek, vagy meghal!

— Dura lex, sed lex — mondta Giovanni, aki elsőnek tért magához meglepetéséből.

— Nos? — sürgette őket Rigoletto.

— Nem, most talán nem kellene — tiltakozott sápadtan és kissé erőtlően Ted.

— Mi történt, Halhatatlan, talán berezeltél? Nem kell félni tőle, moccani sem tud!

— Kikérem magamnak! — pattant fel Tedd. — Azt hiszem, nem kell bizonygatnom, hogy nemcsak megkötözött embertől nem félek!

— Tudom, tudom — csitította Rigoletto. — Nem is akartalak megbántani, de jókedvedben kissé megszaladt a szám...

— És az sem ajánlatos, hogy lásson minket — sietett barátja segítségére Giovanni. — Nem szeretem, ha a törvény emberei megjegyzik a fizimiskámat!

— Én megmutatkoztam már neki — hökkent meg egy pillanatra Rigoletto, majd legyintett: — Eh, a fenébe is, amikor elmegy innen, már kezesbárány lesz. Nem kell tartanom tőle többé...

— És az a véleményem — szólalt meg Tedd —, hogy az Egyezményről sem szabad tudnia. Ha kiderül, hogy szervezeten működünk, az Isten sem ment meg a hadseregtől.

— Így van — bizonygatta Don Giovanni. — Nem is szabad tudnia rólunk, mindenki a saját szakállára dolgozik.

— Persze — tette hozzá gyorsan Tedd, mielőtt Rigoletto gyanút foghatott volna — minden marad a régiben. Mi titokban ugyanúgy támogatunk téged, mind eddig.

— Hiszen szavakat adtátok — mondta elbizonytalanodva Rigoletto s nem lehetett tudni, hogy ezt zsarolásképpen mondta-e vagy önmaga megnyugtatója.

A két jóbarát ezek után végighallgatta a tör-

vénybíró foglyul ejtésének történetét és együtt töprengtek azon, hogy kinek állhatott érdekében a postakocsi utasainak a kiszabadítása.

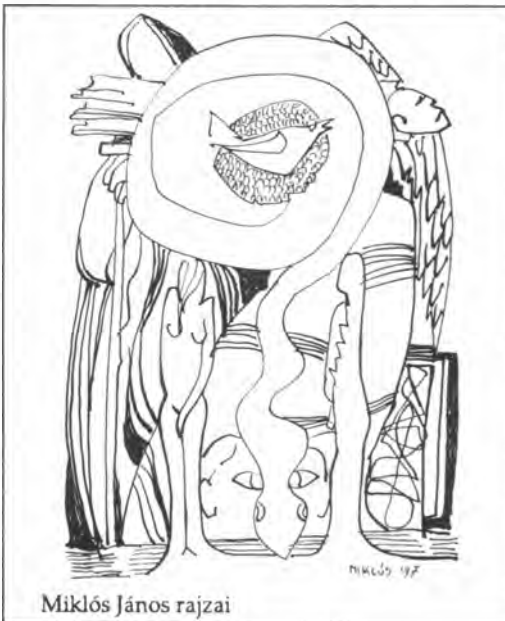
— Itt bűzlik valami — mondta Giovanni. — Óvatosnak kell lenned. Van egy harmadik ismeretlen partner a játszmában s ez okozhat még kellemetlenségeket mindnyájunknak.

— Ki fogom deríteni, hogy mi van a háttérben — ígérte Rigoletto. — Ezt a Spencert pedig közben addig puhítgatom, amíg aláírja a titkos okmányt.

— Mi mindenképp készenlétben leszünk — mondta Tedd — s a legelső jélre jönni fogunk. Tudhatod: jóban, rosszban melletted vagyunk.

Ezután elbúcsúztak tőle s Rigoletto nevetve nézte, amint az őrszem leparancsolja őket a lóról s közvetlen közélről néz az arcukba, hogy meggyőződjön róla: valóban azok-e, akiknek mondják magukat.

Williamsék és Hughék már másnap este meglátogatták a Spencer családot, hogy elmondják fogságuk történetét és hogy erős öntésenek a kétségbeesés határán járó nőkbe. Williams elmesélte, hogy abban a pillanatban, ahogy a törvénybíró a barakkba lépett, erős ütést érzett a tarkóján és elvesztette az eszméletét. Amikor magához tért kábulatából, már meg volt kötözve, s akkor látta, hogy ugyanaz lett a sorsa a többieknek is. A seriff még el sem ért az emberekkel a kijelölt állásokig, máris körülvették őket a rablók s közölték velük, hogy az első

Miklós János rajzai

hangra halálfiat mindannyian. Utána a Spencernéék számára oly ismerős barakkba terelték s négy napig erős őrizet alatt, azt lehetett mondani, éhezették őket, mert azt a lötytyöt, amit naponta egyszer behoztak nekik, csak a legfantáziadúsabbak nevezték levesnek. Egyébként Tom Spencer azt sem tudta volna látni és a sorsáról sem tudnak semmit. Egyesek szerint neki köszönhetik, hogy a rablók végül is szabadon engedték őket, mások szerint viszont a zsványok unták meg a fogvatartásukat.

— S hogy őt velük együtt miért nem engedték el, azt el sem tudom képzelni... — ásított nagyot a késői órára való tekintettel Hugh.

Spencerné kisírt szemekkel, fásultan nézett maga elé, és nem árulta el, hogy nagyon is jól tudja, mi az oka Spencer elrablásának, mert ezzel esetleg teljesen kompromittálná a város lakói előtt.

— Az a levélügy — mondta Williamsné és sokatmondóan nézett a Spencer család tagjaira — az máig sem tiszta előttem... Valami sötét titok lappanghat mögötte...

De mivel azok ketten csak üldögéltek csüggedten, szedelőzködni kezdtek s még néhány bátorító frázis után elbúcsúztak.

— Heléna — állt fel Spencerné, mikor a vendégek után becsukódott az ajtó. — Holnap

vasárnap van, azt hiszem, süteményeket kellene készítenünk.

— Miért? — lepődött meg Heléna.

— Hát elfelejtetted? Holnapra hívtuk Ted Barnes-t s a bátyját, hogy megtartsátok az eljegyzéseketek...

— De hiszen apa... — szabadkozott a lány, noha valahol ott legbelül az öröm szikrája vilant.

— Apád szegény, ő is ezt akarta volna — mondta az anyja, és szemét megtörölve kiment a konyhába.

Észre sem vette, hogy máris múlt időben beszél a férjéről, mintha végleg lemondott volna a reményről, hogy Tomot valaha is viszontláthatja. Az esti sütés-főzés után az éjszaka nagy részét várakozással töltöttek, de mivel semmi sem történt, hajnal felé úgy döntöttek, hogy álmra hajtják a fejüket. Csak dél felé ébredtek meg — s noha semmi kedvük nem volt hozzá —, nekiláttak rendezgetni a házban, hogy a nemsokára érkező vendégeket illendően fogadhassák. Egy óraker Heléna már tűkön ült, hiszen ebben az órában egyeztek meg legutóbb, s szüntelen az utcát leste a sötétítő mögül. Vasárnap lévén nem sokan jártak az úton, csak időnként viharzott el egy-egy gyermekcsapat az ablak alatt. Aztán lassan elmúlt egy óra és nem érkezett meg senki. Két óraker már elfogta szívé az aggodalom s nem tudta mire vélni a dolgot: baj érte volna őket? Vagy Ted elfelejtette az ígéretét? Aztán fél háromkor úgy döntött, hogy nem megy hozzá feleségül. Háromóraker meggondolta magát s elhatározta, hogy ad neki egy fél óra haladékot, de ha akkor sem... Fél négykor ezt meghosszabította még egy félórával. Aztán négy óraker feladta. Már nem gondolt semmire, csak potyogtak szép szeméből a könnyek. Egyik szemével siratta elrabolt apját, a másikkal saját szerencsétlen sorsát, mely egy ilyen csalfa szeretőt sodort az útjába, aki már legelső alkalommal megszegi ígéretét. Spencer mama nem is mert semmit kérdezni tőle, csak csendesesen szipogott mellette és néha-néha a szemeit törülgette.

Öt óra tájban vágatában érkező lovasok fékeztek a ház előtt, nyílt az ajtó és belépett rajta Ted Barnes sajátkezűleg, fivérével Fredde a nyomában. Heléna mindent feledve borult a nyakába, Tedd pedig nevetve zárt karjaiba.

— Hol késtél, miért nem siettél hozzám? — kérdezte Heléna örömeben pityeregve.

— Elnézést kérünk a késedelemért — mondta komolyan Fred, Spencer mamához fordulva. — Marhalopások voltak az éjszaka, nekünk is ellopták néhány marhánkat s kénytelenek voltunk a seriffel a nyomukba eredni. Csak mostanra sikerült visszatérnünk. Spencer úr? — nézett szét a házban.

— Őt is elrabolták — mondta Spencerné s nem tudta visszafojtani zokogását. — Már egy hete...

— Hogyan?! — döbrentek meg a vendégek. — A törvénybíró urat elrabolták?! És kik?

— Rigolettóék bandája — mondta halkán Heléna. — Ugyanazok, akik bennünket is megtámadtak!

— Uramisten! — ragadta meg a karját Ted. — Hol? Mikor? Mi történt? Mesélj már!

A két nő felváltva, egymás szavába vágva mondta el a kalandos történetet és hálálkodva emlegették a két ismeretlent, akiknek szabadulásukat köszönheték. Ted és fivére bénultan hallgatták őket s Fred bevallotta: kiütötte a hátán a hideg veríték, amikor arra gondolt, hogy milyen sors várt volna rájuk, ha idejében ki nem menekülnek Rigoletto karmai közül. Ted szótlanul szorongatta Helénát, mintha attól tartott volna, hogy valaki ismét elrabolja és sokáig nem tudott szólni a döbbenettől.

— És... és hová indultatok a postakocsi-

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

val? — kérdezte aztán nagy sokára.

Heléna szégyenlősen sütötte le a szemét.

— Hozzád... Woodkinsba...

Ted a keblére húzta Heléna fejét és úgy tartotta sokáig. Hogy a lány nehogy észrevegye szemeiben az ijedelmet. Hiszen neki egy kutya-ólja sincs Woodkinsban! És ott nem is hallott senki Ted Barnesről! (Persze, a Halhatatlanról annál többet...) Még az hiányzott volna, hogy kiderüljön: amit a múltkor mondtak, az mind szélhámoság volt... Mert rögtön fuccs lett volna a mai eljegyzésnek! És bármilyen furcsán hangzik is, a sors ezúttal annyira fonákul keverte a kártyákat, hogy szinte még ő kell hálás legyen Rigolettónak, amiért elrabolta a menyasszonyát, mert az így az övé maradt s most szó nélkül elfogadja a gyűrűjét.

Mindez Frednek az agyán is átvillanhatott, mert sokatmondóan megszorította a karját s intett, hogy ideje lenne bennebb lépni a kűszöbről. Ted azonban hirtelen kibontakozott Heléna öleléséből s szikrázó szemekkel nézett a bátyjára:

— Fred! Heléna apja fogoly! Nem ülhetünk ölbe tett kézzel!

— Miért?

Tednek elakadt a lélegzete.

— Hogy-hogy miért? Bátyám, nem ismerem rád!

— De Ted, gondolkozz csak: ők lehetnek vagy félszázan, mi csak ketten!

— Igaza van Frednek, drágám — ölelte át a nyakát Heléna. — Ti nem tehettek semmit most. Apám a gondviselés kezében van. Meghalnék bánatomban, ha őt is elveszíteném, meg nektek is bajotok esne! Könyörögve kérlek: maradjatok itt!

A férfi, ha nem is könnyen, de engedte végül meggyőzni magát s a józan ész szavára hallgatva helyet foglalt az asztal mellett. Evés közben újra meg újra előkerültek a fogság élményei, s egy alkalommal Heléna szemlélve megszólalt, a te hangodat véltem felismerni...

Fred nevetni kezdett.

— Hát igaz, ami igaz: ha tudta volna, hogy mi történt veletek, semmi sem tarthatta volna vissza attól, hogy fejfel a falnak rohanjon. Rigoletto szívét pedig elég nehéz lett volna szerelmi történetekkel meglágyítani...

— Máig sem értem, hogy mi okuk volt rá, hogy eltitkolják kilétüket — mondta szinte zsörtölődve Spencer mama. — Így még legalább hálások sem lehetünk nekik. Pedig az életünket mentették meg!

— Talán nem szerették volna, hogy Rigoletto megtudja: kik köptek bele a levesébe. Mert az ilyesmi okvetlenül visszakerül a fülébe s akkor pedig nem lett volna maradásuk a környéken — fejtegette Ted.

— Ez mind rendben — mondta Fred. — De azt magyarázza meg nekem valaki: mi érdekük volt abban, hogy a foglyok megszabaduljanak? Mit nyertek ők vele? Vagy csak egyszerűen testet öltött őrangyalokról volt szó, akik felsőbb parancsra cselekedtek?!

Erre senki nem tudott elfogadható magyarázatot adni, s hogy a titok homálya ne telepedjen nyomasztóan a társaság hangulatára, Ted témát váltott:

— Igaz, hogy nem úgy történik, ahogy szerettem volna — mondta lassan tagolva a szavakat s felemelkedett ültéből — és ahogy mindnyájan szerettük volna, de a mai találkozásunk szent célja azért mégsem szorulhat háttérbe...

A háttérből ekkor halk kaparászás hallatszott, nyílt az ajtó s belépett rajta — Tom Spencer törvényszék...

(folytatjuk)

LAKATOS MIHÁLY fordítása

FRANZ HODJAK VERSEI

Kisvárosi állomás

itt ülök
nézem az utcaseprőket
a reggelek egyre hosszabbak
mind nyomasztóbb a magány

azt kérdelem
hány hazugság kell még
amíg az igazság kiderül

nyár van
és esik
s az egyik meglóg örökre
néhány baka kurjongat

hűgyszag van
a lányok a vagonokban
és a rádióban folyton ugyanaz
a legyek az ablakokra tapadnak

a tető alatt galambok
valaki elfelejti anyanyelvét
nyikorognak az ajtók

és nyár van
szép a világ
a sör minden lehetőséget megold
és a pálinka igazzá tesz

A fog

ak fontossága
csináltass,
barátom,
tanácsolja mindenki
az irodában,
a sorban,
a strandon,
az újságokban,
a kávéházban,
egy rendes fogsort.

mire jó az, morgom én.

kell,
ha normálisan akarsz élni,
mondják egyesek,
hogy jól tudj harapni.

kell, ha rendesen akarsz élni,
mondják mások,
hogy szépen mosolyogj.

vauvauvauvau,
a válaszm
balra is,
jobbra is.

Levegőváltoztatás

próbálok
levegőt teremteni magamnak
a levegőben
ami nem létezik.
vásárolok
egy zöld ecsetet
és szobámba
fenyőillatot festek.
a fenyőillatért
házbért fizetek.
ami a pénzemből
marad
vásárolok rajta
egy zöld ecsetet.
és íme így
ihletett vagyok
akár egy nagyon nagy szájtól
akár egy valamivel kisebbtől.

Egy vers rövid elmélete

van.
csend van.
lassú, alig hallható csend.
van: lassan, alig hallhatóan.
akár a szavak,
melyek összegyűlnek
a hátsó szobában.
csend van.
a szavak
zajongnak, alig hallhatóan,
akár a némaság.
van

Portré

reggel
nézd megmássza az öt lépcsőfokot
kicsit kifújja magát
és vigasztalan nyöszörög
utána a kapu

a harmadik cigarettánál tart

elindul a hársfa-sétányon
mintha egy másik világba

próbál magyarázni

élete az apósa dossziéjával
kezdődött

tizenegy pár cipője van
erőt a ventilátor ad neki
telefonálgat erre-arra

az istenbe is belekötne
ha meg lenne győződve róla
hogy létezik

egész nap azzal foglalja el magát
hogy egyáltalán ne legyen ideje

aláírása
világokat érvénytelenít

whiskijét itt a szomszédban issza
ha nem éppen Párizsban

aligha tud szabadulni barátaitól

semmiféle baja
csak a mája

a változatosság kedvéért
időnként szomorúságra
keres okot

a helyi focicsapat szurkolója
és tiszta szívből ajánlja magát

s ami lefekvés előtt a pohárban villog
nem altató
hanem a luzerni műfogsora

az ott az igazolvány
ez itt a csergőóra
az ott a szemüveg
ez egy csepp verejték
az a rádió kapcsolója

egyre jobban hasonlít a tárgyakhoz
melyek körülveszik
néha pigisimogatja tar fejét
hogy meggyőződjék
még létezik

KIRÁLY ZOLTÁN fordításai

"Mindent kell választani egyszerre"

Kovács András Ferencsel beszélget Balázs Imre József

— Egy megidézéssel szeretném kezdeni, éppen azért, mert a meg- és felidézés, a névsorolvasás a verseidben is rendkívül gyakori. Talán a vásárhelyi színek törzskönyvében láttalak először, és egy fekete kalap volt rajtad, egy "adys" fekete kalap, amint azt rögtön megállapítottam. Azóta ez a kalap egy versedbe is belekerült. Arra szeretnék rákérdezni, hogy a megidézést, ami a legtöbb versedet működteti, az életben is gyakorlod? És ha igen, akkor miért pont *Ady*?

— Ami a versbe kerül, nem mindig van benne az életben, és fordítva, ez nyilvánvaló: a vers, az más. A fekete kalap egy "akcidentális" dolog, tudniillik régóta vágytam egy fekete kalapra. Valamikor '96-ban aztán megvehettem a Terézvárosban Lampert Vilmos kalaposmesternél, és túlságosan is jól sikerült — én arról nem tehetek, hogy a fizimiska a nagy szemem miatt úgy néz ki, mintha az *Ady*é volna.

Megkérdezte egyszer tőlem valaki, hogy honnan ez az *Ady*-mániá. Én tényleg nagyon szeretem *Ady* költészetét, nem arról van szó, hogy nem; meghatározónak tartom. Ez az a költészet, amelyik — érdekes módon — a nyelvhasználatában, vagy inkább a nyelvi erejével próbált hatni rám. *Ady*ból nyilván kultuszt csináltak — a '60-as, '70-es évek Nagy László-vonalára gondolok. Arról leválasztva, és mégis megemelve egy kicsit: leghetséges, hogy az én fekete kalapom hozzátartozik a mítoszhoz, de esküszöm, nem azért vásároltam. Az a kalap nagyon cigányos. Általában meg is szokták kérdezni tőlem a cigányok, hogy: hol vette, főnök, ezt a jó kalapot? Ilyenkor mindig komoly pénzeket ajánlanak fel, beállnak mellém a kávézóban, amiről beszéltél, dicsérik a kalapot, én meg visszadicsérem: magának is hű, de klassz — az övék olykor tényleg szebb.

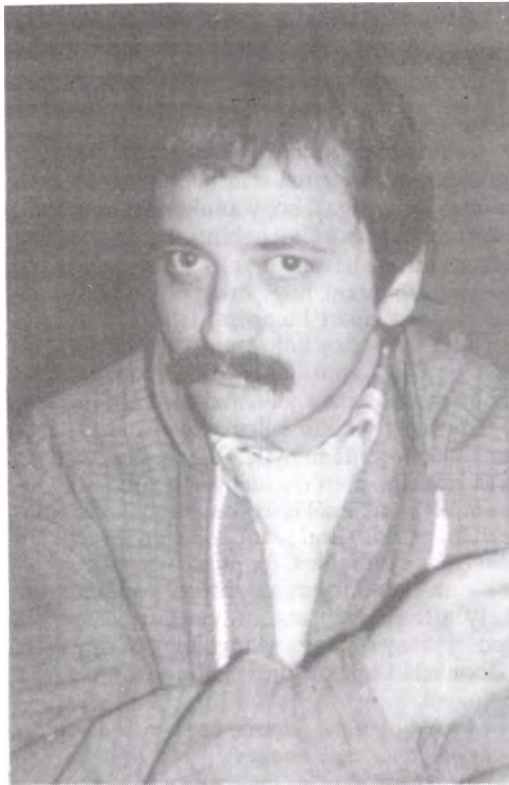
Visszatérve a névsorolvasásra. Ezt már többször elmondtam, hogy az ember vállalható vagy kevésbé vállalható irodalmi (és egyéb) hagyományok hálójában, szövevényében él, és valahol ott kereskedik, ebből próbál meg — nem tőkéit kovácsolni, hanem — használni ezt-azt, akár csak a fekete kalapot.

— Azt tudod, hogy mi alapján választod ki ezeket a költőket, hagyományokat, vagy ez "csak úgy jön"?

— Azoknak a névsora, akiket idézek vagy átlírok, nyilván azokból áll főleg, akik valamelyest közel állnak hozzám. Azt nem szeretem, amikor megkérdezik, hogy kik a kedvenc költőim. Erre sem tudok válaszolni, nemhogy arra, hogy: ki a kedvenc költőm. Tudomisén: a sumér agyagtábla vésnöke. Ez egy roppant gazdag és nagyon tág dolog. Nem is szeretek választani. Tulajdonképpen ez az és-és-és elvén működik, mindent kell választani egyszerre. Ezt mondom én. De ezt sem én találtam ki tulajdonképpen, lehet, hogy Weöres Sándor találta ki. Költő találta ki. Azt, amit én csinállok, nem tartom összeegyeztethetőnek azzal, hogy: kiragadok valamit és választok. Azért választottam le magamról az előbb az *Ady*-dolgát is, mert ezt nem én csináltam. Persze nagyon szeretem, erre rá lehet játszani. Különböztettem ez csak itt, Erdélyországban különös, azért, mert nem készítenek olyan jó kalapokat, mint a Terézvárosban. Terézvárosban minden bizonnyal több *Ady* Endrét lehet látni.

— Mégis, az, hogy végigzongorázol különféle neveken, költőkön, tulajdonképpen többféle költészet-definíciónak, többféle *ars poeticának* a végigpróbálása. Van, amelyikben otthonosabban érzed magad, vagy pontosan ez az összesség a fontos?

— Az összességben érzem magam otthonosan és egyszersmind otthonosan is. Ez az

otthonosság egy nagyon magányos otthonatlanság tulajdonképpen. Nem arról van szó, hogy én "keresgélem a hangomat", hang, az van. Én ebben a környezetben szeretek éldelegni, és itt tulajdonképpen nem is nevekről van szó, hanem nyelvhasználati módokról. Lehetséges, sőt, biztosan tudom, engem igazából a líra nyelve érdekel, a maga összességében. Én nem tudom azt mondani, hogy az az egyedül üdvözítő, hogy mondjuk reformkori szerelmes verseket írunk, hanem az egész érdekes, az egész egyidejű egymásmellettiége a nyelvben. Ugyanakkor végigpróbálni a formákat óriási kihívás. Sokszor mondják rólam, hogy kötött verseket írok, kötött formákat használlok. Én nagyon jól tudom, hogy az egyik legnehezebb dolog jó szabadverset írni, és én magam is írok ilyesmit, de ezt többnyire valahogy elfelejtik. Peches módon a "klasszikus" magyar szabadvers-hagyománynak inkább azt az oldalát szeretem, amelyet Füst Milán képvisel. Nem annyira a Kassáké érdekes számomra. Azt, amit Kassák jól csinált, azt a franciáknál vagy a korabeli németeknél meg lehetett találni.

A nevek, az alakmások úgy "jönnek", talán egy külön irodalomtörténetre rúgóan, gyakran találkoznak is egymással — középkoriak, újabbkoriak. Ez hozzátartozik a játékhoz, a mozgáshoz, a folyamathoz. El lehet mondani abból a valahány, számomra fontos költőből négy-öt nevet, és az is félrevezető lesz, mert lehetne mondani mellé még tízet. Kétségtelenül fontos Kavafisz — csak az nagyon nehéz, én sohasem tudtam megcsinálni, azért, mert hideg, kimért, cicomátlan, s a verbalizmus, ami működik bennem, mindig túllőtt rajta. De nagyon szeretem. Poundot szeretem, Eliotot, Pessoa-t — ez néhány név, de látszik belőle valami. De szeretem Rilket vagy Hölderlint is — nem tudok választani, mindig az egészet tudnám csak választani. Az első nagy élményem érdekes módon — nyilvánvalóan a kötelező József Attilákon, Petőfiken, Aranyokon túl — egy nyugatos költő volt, egy nagyon lágy, olvadékony költészet, a Tóth Árpádé. Körülbelül azzal egyidőben aztán Charles Baudelaire. Én szerencsére

franciául is olvashattam — franciául az jégheideg, gyönyörű, lefordíthatatlan magyarra, mert a legveretesebb francia, olyan, mint a márvány. Ezt nagyon hajlékonyan, nagyon olvadékonyan fordították

le, azért, mert Tóth Árpád, Babits és Szabó Lőrinc fordították. A legjobban a keménységét a Szabó Lőrinc-féle fordítás közelíti meg, az ornamentikáját viszont a Tóth Árpádé. A francia költők közül tehát Baudelaire és Rimbaud a fontosabb, a Tóth Árpád-fordítások mentén indultam el, és akkor következett aztán a Keats-élmény, Shelley, úgy tizenhat éves koromban, s később Apollinaire.

— Beszéljünk akkor másfajta alakmásokról, a sajátjaidról, ahogy kezdted és történetek veled a dolgok. Szatmári vagy, ugyanúgy, ahogy azelőtt Szilágyi Domokosnak is volt köze Szatmárhoz, vagy veled együtt Láng Józsefnek, később Jakabffy Tamásnak — és még lehetne sorolni. Szatmár egy különleges légkörű hely?

— Ézen én is gondolkoztam. Milyen ez a város? Valahol a szélén van Romániának, de tájegységileg inkább Magyarországon. Mentálisban is az. Én nem vagyok tősgyökeres szatmári, lévén, hogy apám Marosvásárhely melletti, édesanyám pedig kolozsvári. Ez a teljes ellentmondás, Vásárhely és Kolozsvár minden szempontból különbözik. Szatmáron születtem s ott nőttem fel azért, mert ott volt a színház, s a szüleim mindketten színházi emberek. De hogy ez a Szatmár-mítosz milyen. A legnagyobb szatmári születésű költő egyértelműen Dsida Jenő — ő katolikus is, levelei alapján egy búbajos bigott katolikus. Semmi elitizmus ebben, csak az, hogy polgári környezetből származik... Egyébként Láng Gusztáv is szatmári, Bretter György is ott járt iskolába, rengetegen. Részben Krúdy is. Nem tudom, hogy mi ez a szatmáriság, tény az, hogy aki Szatmárról elindult, az oda többnyire nem ment vissza.

Persze azért érdekes alföldi város, a két világháború között hármashatár volt Szatmár fölött: a csehszlovák határ, román határ, magyar határ. Több kaszinója volt a városnak, cserzőműhelyei, tehát mentek a kismesterségek. Teljes marhacsordákat hajtottak át a határon — csempészváros volt. Nem igazán foglalkoztak arra felé irodalommal. Ugyan ott adták ki Benedek Elek Cimboráját, de azt is kell tudni erről, hogy a muki, aki kiadta és nyomta a Cimborát, az meglepett a kasszával. Nyilván vannak ott is "tradíciók", de onnan eljönnek az emberek, mert egy idő után olyan állóvízszerszű.

— Van egy dolog azért, amiről már beszéltél máshol, hogy sok erdélyi magyar író járt hozzátok ott, Szatmáron. Nekem egyre inkább van egy olyan érzésem, hogy az erdélyi magyar irodalom a hatvanas-hetvenes években ilyesmivel lehetett, hogy az emberek összejártak, tudták egymásról, beszélgettek, úgy, ahogy egy irodalmi szalonban. Te hogy emlékszel erre?

— Valami ilyesmi volt, de nem nevezném kimondottan szalon-szerűnek. Arról volt szó, hogy az ötvenes-hatvanas-hetvenes években az egyetlen nívós attrakció Szatmáron a színház volt. Apám annak a színháznak volt az irodalmi titkára és a főrendezője, azelőtt Kolozsváron volt könyvtáros, tanársegéd, Utunk-szerkesztő, s ezt az egészet odahagyta azért, hogy színházat csináljon Szatmáron. Sok ismerőse, jóbarátja maradt Kolozsváron, akik aztán állandóan jöttek hozzá. Én ezekre a dolgokra csak gyerekként emlékszem, tehát semmiféle irodalmi szalonban nem vehettem részt sajnos, de mégis termékeny környezet volt ilyen szempontból, nemcsak a szülői ház, hanem a színház is.

— Akkor beszéljünk Kolozsvárról — talán arról, hogy milyen most, és milyen volt akkor, amikor egyetemistaként odakerültél?

>>>>> folytatás a 16. oldalon

>>>>> folytatás a 15. oldalról

— Gyerekkoromban is jártam oda, csodálatos hely volt, most is az, de mostanában sokkal ritkábban megyek oda, nem tudom miért. Amikor egyetemen voltam, nem volt valami dicső szép korszak. Nem az én életemben, mert az legalább annyira becsületes korszak volt, mint az azutániak, hanem ez a '80–'84 közti korszak, amikor elkezdődött az igazán erős nyomás. Ez az Ellenpontok időszaka volt már. Kétségtelenül jó hely volt, de kissé olyan fáradt nyomott volt az egész. Akkor még nem volt mögöttem kötet, csak rengeteg vers — '79–'80-ban kezdtem közölni. Különböző emberekkel találkoztam, általában mindazokkal, akik gyerekkoromból, otthonról ismertek. Volt azonban néhány, számomra nagyon fontos ember — választani megint nem lehet —, egyiket Szilágyi Júliának hívják, a másik Cs. Gyimesi Éva, és ott volt a barátom is, Egyed Péter. Nem beszélve az akkori Napsugár, az Utunk és a Korunk gárdájáról. Velük sokkal könnyebben kibírható volt az is, ami rossz volt Kolozsvárban. Ez volt az Echinoxnak szerintem a legcsapnivalóbb periódusa, négy-öt lépcsős cenzúra működött, a Gaál Gábor körnek a kihalt periódusa volt, tehát eléggé pesszimista körképet festhettek erről a korszakról, ha pesszimista volnék. Nem tudnám felsorolni, hogy mégis miért volt jó. Talán azokért a beszélgetésekért.

— Aztán jött egy egészen másfajta világ. Székelykeresztúr.

— Igen, hat évet Keresztúron éltem, ami hat év tanítást, ingázást jelentett. Nagyon jó volt bizonyos szempontból, mert magamra zártam az ajtót, és rengeteget írtam — gyermekverseken kívül vizont nem közölhettem szinte semmit. Ez a stúdium korszaka volt, folyamatosan olvastam. Nem volt egy elszigetelt hely, sokan meglátogattak, feljártunk Csíkszeredába is, ahol kitűnő emberek voltak és vannak — körülbelül a mostani Kommunikációs Antropológiai Munkacsoportnak a tagjaival találkoztunk rendszeresen.

— Végül felkerültél Vásárhelyre, a Látóhoz. Ki alakult ott valamiféle műhely?

— 1990-ben mentünk oda, először érkeztem én, aztán Láng Zsolt, és sokmindent csináltunk, jól, nagy lendülettel. Az eltelt két-három év után, letolások után aztán egy kicsit visszább fogtuk magunkat. Én egyébként nem vagyok az a típus, aki begyűjti a kiscsibéket, és aztán rájuk telepszik, menedzseli őket. Mégis, nagyon sokan közöltek ott először, talán jobban meg kellett volna fogni őket, de én ilyen dolgokra soha nem voltam igazán képes. A Látó egyébként nem egy rossz hely, de talán van valami rossz Vásárhelyben. Erre lassan jöttem rá, talán négy év után. Hogy túl hagyománytisztelő, tekintélyelvű város, mindennel együtt, amit ez jelent. Elég a Bolyaiak példájára gondolni. A másik példa a Tolnai Lajos helyzete, igaz, hogy Tolnai enyhén skizofrén volt — a Sötét világban ír arról, ahogy megpálcázta a szennylap firkaszát, vagy ahogy forgópisztollyal ment fel igét hirdetni a templomba. Tolnait is kizsuppoltá valahogy a város. A harmadik példa az Osvát Kálmáné, aki Vásárhelyre kerülve lapot indított, hamarabb, mint az Erdélyi Helikont — ez a Zord Idő volt, és nem is volt rossz lap, főleg a liberális, mozgékonyabb publicisztikai anyaga. A huszas években neki is el kellett hagynia a várost, mondhatni, szisztematikusan "kinyírták". Ez a fajta rátartóság sajnos most is megvan a városban, az ember folyton szembetalálja magát az "erdélyi debreceniséggel".

— Egy Látó-számról szeretnék veled beszélni, a Látó 1998/10-es, irodalomtörténet-száma gondolkod, amelyet Vida Gábor kezdeményezett abból kiindulva, hogy mi az erdélyi irodalom, hogyan lehetne megírni a történetét. Te válasz helyett írtál egy verset ebbe a számba.

— Igen, ez körülbelül arról szól, hogy: nézzünk szembe magunkkal. Azt hiszem, ezt egyelőre csak amolyan félviccesen lehet megcsinálni, azért, mert nem szabad megmerevíteni azt, ami dolgozik. Mert "működnek minden kánonok".

— Vida Gábor a vitaindítójában, amelyre egyfajta válaszként a versed is született, felveti, hogy hogyan is állnak a dolgok ezzel a bizonyos erdélyi "homállyal", kedélytelenséggel. Szerinted mennyiben igaz, hogy ez egy kesernyés irodalom volna visszamenőleg?

— Én ezt az irodalmat kiemelkedő produktumaiban nem tartom sem homályosnak, sem kesernyésznek. Igaz, hogy amikor ezt mondom, a korszakokat és költői habitusokat azért le kell választani — ha fanyar egy költészet, akkor meg kell kérdezni, hogy miért olyan fanyar, de azt is, hogy miért humorral teljes mondjuk a Szilágyi Domokos költészete. Ő kesernyés, de az a "homály", amit Gábor említ, az a köldöknéz begubózás nem jellemző rá. Dsidára sem jellemző ez. Akikre jellemző volt, az a nagy erdélyi triász: Reményik, Tompa. De Áprilyra csak részben, mert ő jelentősebb költő, úgy hiszem, Reményiknél is és Tompánál is. Az említett magasabb lírai vonulatba én egyébként Jékelyt is besorolom, ők mind "muzsikás költők". Én nem tartom az erdélyi irodalmat kedélybetegnek, az agyakban van a kedélybetegség, vagy az ideológusok agyában. Gábor talán inkább provokálni kívánt ezzel a dologgal.

— Mások ismét felvetik, hogy erdélyi magyar irodalom nincs, csak magyar.

— Nézd, van is, meg nincs is. Az irodalomnak nincsenek ilyen, lényegéhez tartozó jelzői. Ugyanakkor Nyíron vagy Tamásin látszik, hogy az valami más, nem igazán Kosztolányi, nem igazán Csáth Géza. Én nem szeretem ezeket a specifikumokat túlhajtani, ugyanakkor teljesen kiradírozni sem lehet ezt a dolgot. Úgy tudom elképzelni, mint a német irodalomról belülről azt, hogy: svájci német irodalom. De az is német irodalom, mert Dürrenmatt nagy svájci német drámaíró. Ez nálam ilyen súllyal nem jelentkezett. Én is szembenéztem néhány versben ezzel a dologgal, hogy: milyen ez a nagy transzilván mítosz — a Forrás-nemzedékek lírájára is gondolok, főleg a másodikikéra. Ha nincs a szellemnek szabadsága, akkor az egy olyan líra, ha van, akkor egészen más. Tényleg egy nagyon abszurd, egy nagyon nehezen feldolgozható világ, foglalkoztatott, hogy hogyan lehetne esetleg átstrukturálni, átrakni a hangsúlyokat ezekben a transzilván versekben — lássuk, hogyha máshonnan közelítjük meg, akkor mi marad ebből az egészből. Különben a leg szebb transzilván verseket talán nem is erdélyi költők írták, hanem például Jékely Zoltán, akinek van néhány nagyon szép "transzilván" verse a harmincas-negyvenes évekből.

— Változott valami ebben az irodalomban a ti színrelépétekkel, vagy utánatok?

— Egy-két-három ember, akik egymástól ráadásul távol élnek — Láng Zsoltra, Viskyre gondolok — nem tud gyökeresen megváltoztatni valamit. Előttünk: szétment a Szócs Géza-Egyed Péter-Tamás Gáspár Miklós társaság, aztán a Bretter-Bréda-Beke Mihály András nemzedéke. Utána alig maradt valami. De nem változik meg két-három ember jöttétől az irodalom, nem attól változik meg, valami nagyon más dolog kell történjen. Nem hiszek igazán a rajokban való jelentkezésben, egyrészt, mert tudom, hogy maga az alkotás roppant magányos dolog — nagyon jó dolog, de magányos dolog. Mondom ezt azzal a tudattal, hogy én is írtam másokkal szövegeket, Tompa Gáborral például a kétbalkezes szonetteket.

Visszatérve: nem lehattunk mi annyira erősek, hogy megváltoztassunk egy beszédmodot. Lehetséges, hogy — akarattunkon kívül — meg-

próbáltuk. Lehetséges, hogy változott is valamennyit. De nem ment ez igazán nézetem szerint az előttünk járó nagy generációnak sem, a Szócs Géza-Egyed társaságnak, az egy avantgárdabb jellegű kísérlet volt, az az út a nyolcvanas években nem volt folytatható. Én néha magamat egy kicsit konzervatívnak tartom, de lehetséges, hogy amiatt, hogy kissé túlságosan is filosz vagyok, mert az egyik kedvenc költőm például Babits. Biztos, hogy ez egy merevebb dolog. A divatok belejátszhatnak a történetekbe, de konzisztenciájában egy hosszabb periódus számít: húsz-harminc év legalább.

— Kanyarodjunk akkor vissza a saját irodalomtörténeti vállalkozásaidhoz, például Lázár René Sándor verseinek "felfedezéséhez". A Jack Cole utószavában azt olvastam, hogy Jack Cole valamelyik Kálmáncsehy-ösének a felesége Lázár Rebecca volt. Fontos, hogy Jack Cole és Lázár René Sándor élet-rajza valahogy összefüggjön?

— Nem fontos, de nekem érdekes volt. Hogy jött ez az egész dolog? Azt hiszem, hogy nagyon korai élményem volt Pessoa vagy Borges. Akkor még nem is voltak annyira divatban. A másik dolog a színház, amiről beszéltem. Meg az, hogy nyughatatlan vagyok, nem vagyok az a típus, aki háromszáz szonettet kiönt magából, mert megunom. Ez olyan nagyon egyetlen-húrt-pengetésnek tetszik számomra. Nem esett eddig róla szó, de amikor a "mindenről" beszéltem, ez is benne volt, hogy: a legklasszabb dolog a változatosság, és különben is, minden vershez más hangszer illik. Ez lehet baj vagy nem baj, én mindenesetre jobban szeretem.

Aztán jöttek az alakmások, először a Jack Cole. Az úgy kezdődött, hogy megírtam egy dalszövegírókat. Akkor még Jack Cole nem írt verseket, csak valami olyasmiket, mint Bob Dylan. Ezeket éveken keresztül frogattam, amíg kötet lett belőle. Néha súlyos lett, néha könnyebb, túl-könnyed, én az esetleg könnyebb dolgokat is a költészethez tartozónak gondolom, mert minden a költészethez tartozik, a legkisebb ujjgyakorlattól a nagy dolgokig. Ez nem igazán a Nemes Nagy Ágnes vagy Pilinszky módszere — kiválogatunk valamit, az marad, az megy tovább —, hanem ez a Weöres Sándor-i módszer. Vitatható, de legalább az egészről szól.

A következő aztán Lázár René Sándor volt, ez '92 októberében jutott eszembe, azért, mert kedvem volt egy kicsit Verlaine-izálni, olyan volt a hangulatom, ki kellett találni Vásárhelynek egy költőt, ez lett Lázár René Sándor. Azóta sokféle lett, kissé dilettáns, benne vannak a cetlik is, a csujogatók, de elég nagy anyag gyűlt össze. A redaktálása még folyik, mert a prózai rész még hátravan.

— A köteteidet olvasva, van még egy érdekesség: az évszámok a kötetek elején, hogy: 1983–1992, több kötetben is. Ezek így álltak össze valamivé?

— Úgy lettek külön kötetekké, hogy, amint említettem, rengeteget dolgoztam Keresztúron, és azok közül egy csomó dolgot nem lehetett közölni akkor. Kötetnyi dolgok gyűltek fel, volt ami az egyik kötetbe kívánczolt, volt, ami a másikba. Még mindig van néhány munkában, én véglegesnek esetleg akkor tartom a verseimet, amikor kötetben megjelennek — bár a nyolcvanas években közölt köteteimbe, a másodikba főleg több helyen belépett a cenzúra, Egyed Péterrel közösen sorokat kellett átírnunk. Szokás volt egyébként akkoriban, hogy a köteteket feljelentették — az enyémeik közül mindkettőt, de Balla Zsófinak a Kolozsvári táncok című kötetét, és a Markó Béla kötetét is. Azoknak volt rosszabb, akik egyáltalán nem közölhetek, mint például Kányádi, aki csak Magyarországon jelent meg akkoriban.

— Az egyik interjúdban találtam egy érdekes részt, és lazításképpen, játékként felvetném neked. Arról van szó — és nem fejtetted ki egészen —, hogy

mi az, ami egy Eco-féle világgönyvtárban fontos lenne neked. Erre mindenféle szavakat, kulturális képződményeket soroltál ábécérendben. Játsszuk tehát azt, hogy mondok egy szót erről a listáról, és elmondod, hogy mit jelent, miért fontos számodra. Kezdjük azzal, hogy *Arábia*.

— A költészetet, az arab költészetet jelenti — egyszer olvastam egy antológiát, s abból *Arábia* mint *Arabia Felix* jelent meg számomra, a boldog *Arábia* a nagy térségeivel, sivatagival.

— *Buddhizmus?*

— Rengeteg buddhizmusról szóló dolgot, és Kínáról szóló dolgot olvastam Keresztúron — azóta nem. Nem meggyőződésből, csak azért, mert érdekelt. Mint ahogy Jézus Krisztus érdekelt, úgy Buddha is érdekelt, sőt Mohamed is. Három teljesen különböző személyiség.

— *Borges?*

— Említettem már, hogy az egy régi dolog. Magyarországon is akkoriban jelent meg a *Kozmosz Könyvek* sorozatban. Ha azt mondják, *Borges*, egy helyzet jut eszembe: Zilahon, a kaszárnán belül volt egy nagy szeméttelp, és kellett vigyázzak arra, hogy hová öntik a szemetet — én pedig közben olvastam a *Borgest* vagy a *Svejket*, ilyesmit. *Borges* persze azóta is megmaradt, azok közé tartozom, akiknek még a *Borges* versei is tetszettek, talán a struktúrájuk miatt, szárazságukban is érdekesek.

— *A listán az is ott van, hogy kereszténység. Ez a kereszténység mint vers?*

— Én református ember létemre nemigen ismerhettem gyerekkoromból a katolicizmus univerzumát — azaz hogy ismerhettem, de csak kívülállóként vagy olvasmányaimból. A keresztény vers számomra Szent Ambrust jelenti, vagy a himnuszalkotókat. De mondhatnék még neveket: mondjuk Szent Ágostont, Pascalt, Pílinzskyt.

— *Mozart.*

— *Zene.* Ez kézenfekvő volt, nekem kellett egy olyan kis ugribugri malac, aki azért mégis: zene. Nehéz megfogalmazni, hogy ezen túl miért fontos vagy érdekes, talán a megfoghatatlansága miatt, vagy a mítosz miatt?

— *Egyébként szándékosan kérdezek ilyen nehezeket... Azért is mondom ezt, mert a listán az is ott van, hogy: székelység.*

— Akkor ezt elmondom. Azt *Borgestől* tudni lehet, hogy minden lista, minden katalógus: "cinkelt". Az ember blöfföket is beír. Teljesen más, hogy a székelység "vérségileg" érdekelhet, hiszen édesanyám bőzödi székel származású. De nekem a székelységről inkább a nyári székel földi túrák ugranak be; a székelység egy külön mítosz. Hogy ez a mítosz pozitív vagy negatív, azt nem az én tisztem eldönteni. A másik dolog pedig az, hogy hét évet közöttük éltem Keresztúron, és meglehetősen jól éreztem magam, nem mentünk egymással bicsokra.

— *Teleki Téka.*

— Ez megint egy ikonikus dolog. A *Teleki Téka* jelent egyrészt egy csodálatos könyvtárat, és azt, amit én még szeretek: *Minerva* baglyát és a tudományt, régi könyveket — mindent. Az egy gyönyörű könyvtár.

— *Vágánsok.*

— Az is egy nagyon korai dolog, tetszett nekem a vágáns, gogliard költészet. *Villon* is köthető ide. Ami vágáns, az számomra azt jelenti, hogy felszabadult — teljesen ellentétes az "erdélyi homállyal", amiről beszéltünk.

— *Most csálni fogok, és egy olyat mondok, ami nincs a listán: antikók.*

— *Lefejejtetem volna?*

— *Igen, pedig úgy tudom, most van egy újabb vállalkozásod is antik-ügyben...*

— Jó, akkor egy kicsit beszélek az antikokról. Ez volt az egyik legkorábbi dolog, hat-hát éves koromban kaptam édesapámtól karácsonyra egy *Görög* mondák és regék című könyvet — ez roppant fontos volt, és az is ma-

radt számomra. Lehetséges, hogy a könyvtárnak a legjobb, legmeghatározóbb része — a verseken kívül, mert az egy más dolog — inkább az ókorhoz és a középkorhoz kötődik, a görög-római szerzőkhöz is. Csodálkozom, hogy lefejejtetem őket.

Térjünk akkor vissza egy kicsit az alakmásokhoz. Valamikor, még a Lázár előtt elhatároztam, hogy le fogom fordítani *Catullus* barátjának, *Caius Licinius Calvus*nak a verseit. Most végre elkezdtem ezeket fordítani. Ez a *Calvus* egyébként i. e. 82 és i. e. 47 között élt, előkelő plebejus családból származó római szónok és költő. *Catullus* barátja, irodalmár, barátjaival együtt elhatározta magát *Caesar* és *Pompeius* politikai törekvéseitől, a szónoki pályán *Cicero* vetélytársának számított, a fiatal, művelt ifjak körének, a neoterikusoknak irodalomelméleti megalapozójaként kedvelt költő maradt az augustusi aranykor idején is — ez egyébként nem az én fogalmazásom, a *Világ-irodalmi Lexikon*ból van. *Calvus*ról egyébként *Catullus* mellett verset írt *Ovidius*, *Tibullus* — mindenki. És *Horatius* szidta őket, van egy szatírája róluk. Az életművéből mindösszesen százhuszonnégy vers maradt fenn, illetve

Miklós János rajza

negyvenhárom töredék. Most elkezdtem végre lefordítani őket — nagyon fog örülni *Caius Licinius Calvus*, hogy néhány verse lefordítódik magyarra...

— *Rákérdeznék még egy dologra, ami a jelenlegi munkáddal, a Látó szerkesztőségével is kapcsolatos. Ha jól tudom, Székely Jánosnak a régi asztalánál ülsz ott, a szerkesztőségben. Írtál róla esszét is, az irodalomtörténet-versedben is szerepel. Ő jelent még valamit neked az asztalán kívül, mint hagyomány?*

— Kétségtelenül. Az előbb elmondtam egy névsort *Vásárhely* címszó alatt, és valahogy nem ugrott be a *Székely János* neve. Ő nagyon érdekes visszavonultságban, eléggé gőgös visszavonultságban élt és halt meg *Vásárhely*en. Én őt a maga nyomasztó voltában — mert tudott ő bizony nyomasztó is lenni — meghatározónak tartom, igen komoly, olvasható írónak gondolom, bizonyos dolgait kétségtelenül. Őt is nagyon korán megismertem, ő volt a verseimnek a szigorú kritikus. Azt azért tudni kell róla, hogy ő a költészetet a filozófia mellett, mintha különféle tételek igazolására művelte volna. Az ő kedvenc költője például *Szabédi* volt, *Tompa*, *Illyés* és főleg *Szabó Lőrinc*. Nem tudom, ezeket hogy hozta közös nevezőre, mindig azt mondta, hogy ha a vers nem mond valami újat a világról, ha nem egy felismerésről

szól (ahogy például a német klasszika is), akkor nem érdemes költészetet művelni — csupán csak a játékért nem érdemes. Nem igazán szerette *Weöres Sándort*, bohócna tartotta, a "könnyedebb" műsát nem szerette. Éppen ezért több generációval szigorú volt — *Szilágyi Domokos*ékkal, aztán *Egyed Péter*ékkal is. Anál is gyönyörűbb az a gesztusa *Szilágyi Domokos*nak, hogy az egyik legszebb versét *Székely János*nak ajánlotta — *Domi* élete végén megértette, azt hiszem, hogy miről volt szó a nagyon kemény kritikák mögött. Nem lehetett *Székely Jánossal* mindenben egyetérteni, ő sem értett mindig egyet másokkal, aszkétikus alkat volt, de ahogy írtam róla, egy dandy aszkétasága volt benne. Mindig mindenkinek válaszolt szerkesztőként, a rigmusokat író munkásköltőnek is, a diáknak is, és azt is megmagyarázta, amin tulajdonképpen nem volt mit megmagyarázni — ez az, amit csodálok benne, és amit nem tudnék utána csinálni. A levélírás életforma is volt nála.

Van egy egészen komoly adag levelezésünk, nem csak ilyen beidegződött szerkesztői dolgokat ír; rendre tanított, mindenféleképpen. Én a drámáit szeretem inkább, rövidprózáit, jobb esszéit. És bizony néhány versét is, annak ellenére, amit ő elmondott a költészetéről — szerencsére néha annál jobb verseket írt. Egyfajta példaképként működött számomra — persze ezt már mondtam a beszélgetés elején is, hogy mindig több ember, több olvasmány és saját álmaink kereszteződéséből, összehatásából alakul ki a személyiség.

— *Ő mondta egyébként egy adott ponton, hogy a költészet halott, és ezt nagyon érdekesen érvelve állította. Lehet, hogy visszamenőleg igaz is volt, lehet, hogy ami utána jött, egy kicsit meg is cáfolta. Te hogy látod ezt, megérintett valaha ez a gondolat?*

— Lehetséges, hogy ez alkati kérdés, lehetséges, hogy túl sokat írok, és egyszer majd le kell lőni engem, de én ezt a válságot nem érzem. Egy műfaj lehet válságban, de ez engem nem tudom, mennyire érint: én azzal élek, hogy imádok írni, és el akarok mondani egy csomó mindent a világról, vagy a mindenségről, vagy rólam, vagy "visszafelé, újra" — lényegében ez nagyon gőgös dolog, újrastrukturálni mindent a különféle tereken belül. Egy adott ponton írtam egy ilyen verset, hogy: "Hallom, hogy a magyar költészet válságban van." Nem tudtam. Azt mondjuk észrevettem, hogy a próza elment a líra felé, vagy az esszé felé, az esszé a próza felé — ez olyan, mint a talajmozgás, ezzel nincs semmi baj. Ezek a dolgok jönnek, mennek, megmaradnak, mind nagyon lényeges dolgok, de attól, hogy azt mondják: "lejár a nagyregények kora", én nem esem kétségbe. Én ilyen válságot nem érzek, ha az író ilyen válságban élne, akkor inkább hagyja abba, löje főbe magát. Hogy "a líra apályban van". Lehetséges, hogy rossz a kor. Az egész francia 18. század eltelt úgy, hogy alig volt jelentős költő benne, el lehet gondolkozni, hogy miért. Semmi baj, mert ott volt egy *Diderot* közben, vagy *Voltaire*, s a végén volt egy költő, *Chénier*. Őt is lenyakazták. De ki lehet bírni. Vannak olyan századok, korszakok, amikor a líra mondjuk nem fontos, nem arról szól az élet. Az teljesen más, hogy gondolkozik az irodalom is magáról. Az nem baj.

A szövegek léteznek, de nem csak szövegekként léteznek az emberben. A szövegeknek igazán a leírási pillanatuk, és az utána következő pillanatok érdekesek, utána megy tovább minden a maga útján. Tegyük fel, hogy ez egy roppant konzervatív, irodalom-centrikus, irodalmiaskodó szövegcsinálás, de azt hiszem, hogy a szövegek között, általában az irodalomban, megvan a kölcsönhatás, ami mozgatja az egészet.

Szótára, 1998. augusztus

ZBIGNIEW HERBERT VERSEI

Szeptember tizenkilencedike*

József Czapskinak

Hódító védteien hazám fogad most tégedet
és az út amelyen Jancsi és Juliska jártak iskolába
nem hasad szakadékká
Túl lusták a folyók medrükből nem öntenek ki
a hegyekben alvó vitézek tovább szunnyadoznak
hívatlan vendégünk nem lesz nehéz bejőnnöd

De a föld fiai esténként összegyűlnek
nevetséges karbonárik szabadság pártutói
megtisztítják majd ódon fegyvereiket
felesküsznek a sasra és a zászló két színére

Majd ahogy lenni szokott — robbanás ágyútűzfény
daliás szép legények álmatlan parancsnokok
vereséggel tele hátizsák dicsőség rőt mezői
s a felemelő tudat hogy — végül magunk vagyunk

Hódító védtelen hazám fogad most tégedet
a fűz alatt darabnyi földet ad — meg nyugalmat
hogy kik utánunk jönnek majd újra tanulhassák
a megbocsátás oly igen nehéz művészetét

*Az 1939-es szovjet támadás napja a független Lengyelország ellen.

Nagy László emlékére

Romána mondta hogy Maga elköltözött
így azokról szokás beszélni akik örökre megmaradnak
irigylem Magától azt a márvány-arcát

csak tiszta ügyek voltak közöttünk semmi levél
vagy emlék semmi amivel a szem eljátszhat
se gyűrű se kelyhek
se asszonyi sírás
ezért könnyebb hinni a hirtelen felragadtatásban
abban hogy Maga most olyan mint József Attila
Mickiewicz Lord Byron szép szellemárnyak
akik mindig eljönnek a megbeszélte találkozóra

özvegy érintésem nem szokhatta még meg
a konkrétum ragadozó szerelme áldozatot követelt
nem töltöttük be a holt szobát nevetéssel
nem könyököltünk együtt az asztal susogó fájára
nem ittunk bort nem húztunk sorsot
bár együtt laktunk a Kereszt
és a Rózsa zárandokszállásán

a tér amely elválaszt bennünket szemfedőnyi
az esti köd fölszáll aztán lehull
vízből és földből van a nemeslelkűek arca

további együtt-létünk bizton elrendeződik
"more geometrico" — földön-túli türelem
és nem-emberi hűség két párhuzamos egyenesében

1998. július 28-án elhunyt Zbigniew Herbert, a modern lengyel költészet egyik legjelentősebb alakja. Verseit a világ legtöbb nyelvére lefordították, és bár a költőt Nobel-díjjal nem jutalmazták, számos nemzetközi kitüntetésben részesült: így megkapta a Lenau- és a Herder-díjat is, sőt Bethlen Gábor-díjjal is kitüntették. Verseiből Gömöri György készített újabb válogatást.

Az ízlés hatalma

Egyáltalán nem kívánt meg római jellemet
bele-nem-egyezésünk és ellenszegülésünk
a szükséges bátorságból igaz volt egy csipetnyi
de alapjában véve ízlés kérdése volt az egész
Ízlésé igen
amelyben azért lélek-szövetek és lelkiismeret-sejtek is
akadnak

Ki tudja ha ügyesebben és szebben kísértének
rózsaszín-bőrű nőket küldenek kik hártya-vékonyak
vagy fantasztikus monstrumokat Bosch képeiről
de ekkortájt a pokol milyen is volt
nyirkos gödör gyilkosok síkátora barakk
amelyet az igazság palotájának hívtak
mucsai Mefisztó lenini bőrkabátban
kiküldte a terepre az Auróra unokáit
a krumplihéj-arcú fiúkat
és a roppant csúnya vöröskező lányokat

Retorikájuk igazából túl durva volt
(Marcus Tullius megfordult a sírban)
tautológiák láncá pár cséphadaró-fogalom
porkoláb-dialektika az érvelésben semmi árnyalat
a konjunktívus bájja száműzve a mondat szerkezetből

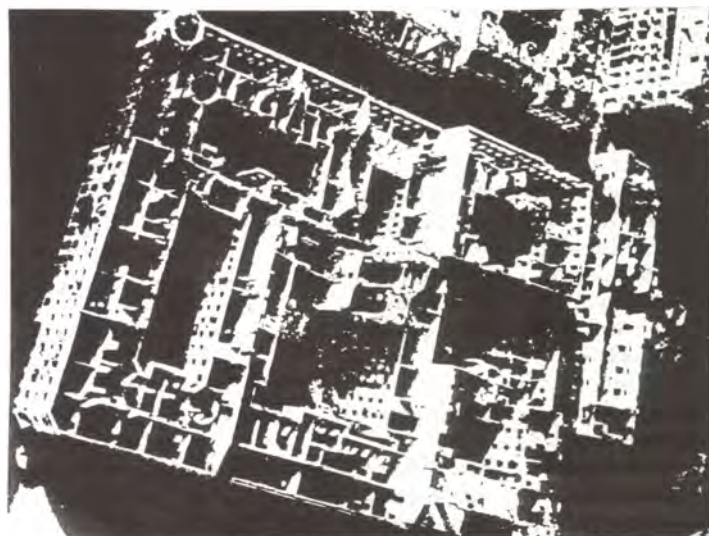
Így hát még az esztétikának is lehet hasznát venni
nem szabad elhanyagolnunk a szép tudományát

Mielőtt csatlakoznánk jól megvizsgálandó
az épületek formája a dobok és sípok ritmusa
a hivatalosok színei a temetések aljas rituáléja

Szemünk és fülünk felmondta az engedelmisséget
érzékeink hercegei a büszke száműzetést választották

Mindez egyáltalán nem kívánt meg római jellemet
a szükséges bátorságból igaz volt egy csipetnyi
de alapjában véve ízlés kérdése volt az egész
Ízlésé igen
amely arra készítet hogy kimenjünk fintorogjunk gúnyosan
odavágjunk
még akkor is ha emiatt elvesz a test legértékesebb tőkéje —
fejünk

GÖMÖRI GYÖRGY fordításai

KÓDEX —

Párizsi történet, londoni siker, budapesti balszerencse.

A *halászó macska uccája*-val, Földes Jolán szép vászonkötésű könyvével otthon találkoztam először. "Ez egy nagyon híres könyv, el kell olvasnod" — hangzott az anyai utasítás. Ez úgy a negyvenes évek elején volt. En nem tudtam, miről szól a könyv. Azt sem, hogy az Athenaeum pályázatának megnyerése után a londoni nemzetközi pályázat nagydíját nyerte el tizenhárom ország versenyzői közül egy fiatal magyar író, aki párizsi személyes élményei alapján írt az első világháború utáni emigrációról. Mindenfelől jöttek ide: orosz arisztokraták, cári tisztek, litván, görög értelmiség, spanyol monarchisták, olasz, török, német különféle nézetű menekültek. Van közöttük a forradalomból kiábrándult fiatal orosz munkás is. A jobb megélhetést kereső magyar család, Barabásék életén keresztül találkozunk velük. A férfi és a legnagyobb lány is szakmunkás, s mert nekik van állandó keresetük, az emigráció "aristokratáinak" számítanak. Mindaddig, amíg a politikai légkör nem változik a franciák részéről.

A hitleri nyomás elvitte a könyvet a piacról, elvitte Földes Jolánt Magyarországról. 1938-ban Londonba költözött. Könyvét 23 nyelvre fordították le, ami ritka siker. Mindenütt megbecsülték, kivéve az otthoni hivatalos köröket. Azután megegyeszer zúzdába került a műve: 1945 után a szovjetbarát rendszernek sem kellett.

1957-ben találkoztam újra A *halászó macska uccája*-val, Mr. Kálmán Claremont, kedves öreg bácsi személyében, aki tolmácsolt a marske-i menekülttáborban. Első kérdése az volt, hogy emlékeznek-e Magyarországon erre a könyvre? — Földes Jolán férje volt. Míg az író Londonban dolgozott, újságíró férje 1956 után segített a magyaroknak. Sokat mesélt az életükről. Mi nagy szemekkel hallgattuk a sikerek történetét — hogyan alkotott Földes Jolán a Bucsinszki kávéházban Pesten. Sokat hallott írók, költők, színészek mint jóbarátok jelentek meg előttünk (Stefan Zweig, Tábori Pál, Faludy György, Mikes György, Kabos Ilonka és férje, és így tovább.) Külföldi útjaik Svájcban, Olaszországban álomnak tüntek. (Kálmán bácsi szerint felesége megfektette az élet megvalósíthatatlan titkát: egyszerre élni Angliában és Itáliában.) Finom kávék érkeztek a táborba, felesége ajándékai, amit megosztott velünk.

A tábor feloszlása után visszament Londonba, és csak a 60-as évek közepén láttam újra. Felesége két éves szenvedés után 1963-ban meghalt, agyrákja volt. Egyetlen kívánsága volt, hogy A *halászó macska uccája* megegyeszer megjelenjen magyarul, s valamilyen szép célra fordítsák a jövedelmet. Amikor újra találkoztunk, már enyhébb szelek fújdogáltak otthon, s a Magyar Hírek főszerkesztője felajánlotta segítségét. Javaslatom, hogy ösztöndíjat kellene alapítani a sárospataki nyelvi táborban való részvételre külföldi rászoruló fiatalok részére, nagy meglepedésre talált. Kálmán bácsi nekem adta a kiadás magyarországi jogát, szerénységgem ide-oda utazgatott, kilincsel, mígnem kiderült, hogy Végh Antal, az újkori kiadóvilág egy jól ismert szereplője, már nyomdába is küldte a könyvet. A cég, amelyik tőlem felvállalta a kiadást, 1989 után nem tudott mit kezdeni a kalózkiaadóval. A sajtópert a költség miatt az anyanyelvi konferencia nem tudta vállalni, így A *halászó macska uccája* megjelent csúnya fűzött kiadásban, rossz papíron, téves életrajzzal. A magyar nyelvtáborba küldendő fiatalok ösztöndíjából nem lett semmi. Az egymillió forint elúszott azon a csatornán, amelyen az ország és sok becsületes ember pénze. Azóta is szomorúan olvasgatom ezt a csodálatos riportregényt, amely annyi igazságot von le az emigrációs életből. Vigaszom csak az, hogy szinte valamennyi angol irodalomszakos kollégám ismerte ezt a könyvet. Jó lenne mindnyájunknak elolvasni. A probléma a mai napig ugyanaz; a talajtalanság. Itt nem jó — de már otthon sem jó. Ez a regény utolsó három mondata az emigránsokról: "Egy-kettő sátrat ver az idegen földön. A többiek? Elmúlnak, lassan és nyomtalanul."

Lillywhit Daróczy Sarolta

Angliai Magyar Tükör, 1999. március

— INDEX

PARAMUZIKOLÓGIA 44.

"KOLLEKTÍV" zeneszerzés?

Egy egészségvédő tv-adás végén a bemondó-műsorvezető arra szólította fel a nézőket, hogy minden este tízórakor együtt gondoljanak a jugoszláviai helyzet békés megoldására. Tulajdonképpen közös meditálásra hívta meg az emberek nagy tömegét. Előzőleg éppen a kollektív tudat hatalmas energiájáról szólt. Jung-ra hivatkozott, aki elsőként foglalkozott a kollektív tudattal, a kollektív memóriával, archetípussal. A felhívás, tulajdonképpen, közös imádságra való buzdítás volt. Az imádság hatását, és főleg a közös imádságot sokan kimutatták tudományos eszközökkel is. A közös fohászkodás rituáléja végigkíséri az emberiség egész fejlődéstörténetét. Nem újkéltű jelentés. És nem is tűnik el soha az ember, az emberiség életéből. A tv-felhívás a közös időpontra tette — nagyon helyesen — a hangsúlyt. A kollektív ima, meditáció energiamegyerősége hatalmasra fokozható, ha ugyanabban az időben történik.

Íme egy parapszichológiai jelenség, amely tudományos korszakunk mindennapjaiba is behatolt. Értjük, érezzük a JELENSEGET. Néha ösztönszerűen, néha tudatosan felhasználjuk.

A zeneszerzésben jobbra ösztönszerűen használják az alkotók a kollektív tudatot. Különösen az írók nagyon szeretnek "tömegben" alkotni, úgy érte, hogy sok ember között, "kávéházi" zajongásban, polifónikus mindenféle figyelésben koncentrálni az éppen megírandó versre, prózára. Se szeri, se száma az ide vonatkozó történeteknek, anekdotáknak. Az írók, minden más művészeti ág képviselőinél jobban, tudatosabban apelláltak — minden időben — a kollektív tudat segítségére. Hogyan segít ez a kollektív tudat? Hogyan működik?

Természetesen csak a műalkotásban érhető tetten ez a sajátosság energiaátvitel. Még pontosabban: ENERGIA—ELSZÍVÁS. Mert az alkotó tulajdonképpen

energiát szív magába a körülötte lévő emberek sokaságából. Ez úgy jelentkezik, mint egy hatalmas elektronikus számítógép, amelyből információs energiák tömege sugárzik ki, amit az alkotó tehetsége, tetszése szerint használ fel. Ez az energiasugárzás mindenütt ott van, ahol sok ember gyűl össze és cserél gondolatot, szavat, gesztust, indulatot egymás közt.

A zeneszerzők közül Puccini például úgy komponálta a *Bohéméletet*, hogy körülötte zsibongott művészbárátainak meghitt, jókedvű, zajos társasága. Ha egy pillanatra elcsendesedtek, Puccini maga kérte őket, hogy folytassák a társalgást, valósággal igényelte a zongora mellett komponálva a "több lármát".

A muzsikások zöme azonban igényli a csendet és magányt. Bartók földugóval "választotta" el magát a legkisebb beszűremkedő zajtól alkotás közben. Azonban egy pillanatig se higgyük, hogy nem használta a kollektív tudatot, egy másfajta, a KOZMIKUS TUDATRA KONCENTRÁLT! Beethoven eleve be volt zárva önnön csendjébe, mégis állandóan emberek közé ment: tudatával pásztázta át a közvetlen környezetének kollektív tudatát. Ez egyébként Bartók népdalgyűjtő útjaira is érvényes. Ezért is volt Bartók számára olyan fontos az emberek közé vegyülés. Bár közben — effektíve nem komponált —, mégis alkotói munkáját teljesítette ki a nép TISZTA gondolkodása. EZ VOLT A BARTÓKI TISZTA FORRÁS.

A mai laboratóriumi, mérnöki steril komponálás gyakran nélkülözi a kollektív tudattal való kapcsolatot. Sem a kozmikus, sem a közvetlen környezet kollektív tudatával nem hangolódik azonos hullámhosszra. A mai zeneszerzők inkább az egyéni tudat teljesítményére teszik a főhangsúlyt. Még akkor is érvényesül ez a törekvés, amikor maga az alkotó egyébként az élet minden más területén keresi a kapcsolatot a kollektív tudattal. A 20. század zeneszerzése sok példával szemléltetheti az alkotói elzárkózást, befele fordulást, individualizálást. A barokk kori muzsika nem is gondolható volna ilyesmire: benne élt, benne lélegzett abban a zenei környezetben, amelyben alkotott. Bach *h-moll Miséje* és *Kávékantátája* létét egyaránt "köszönheti" a nagycsalád és társasági élet kollektív tudatának és Bach zsenijének.

TERÉNYI EDE

AZ EZREDFORDULÓRA MEGJELENIK

A ROMÁNIAI MAGYAR KI KICSODA — 2000

A SCRIPTA KIADÓ felhívása

Kiadónk 1997-ben jelentette meg először a romániai magyarság mintegy hatezer személyiségének adatait tartalmazó, életművét bemutató kézikönyvet és eljuttatta a hazai és a magyarországi közintézményekbe, könyvtárakba, valamint a világ magyar szervezeteihez. Mivel a kézikönyv jellege és funkciója megköveteli a benne szereplő több százezer adat időnkénti felfrissítését, az ezredfordulóra *Romániai magyar ki kicsoda — 2000* címmel, ez év decemberére újra megjelentetjük közösségünk emberi értékeit felmutató kézikönyvünket.

Kiadónk célja, hogy számba vegye a politika, a közélet, az egyházak, az oktatás, a tudomány, az irodalom és a művészetek, a média, közművelődés, a gazdasági élet, a sport területén eredményesen tevékenykedő magyar személyiségeket és azok megörökítésre méltó teljesítményét, hogy bemutassa a teljes magyar szervezeti és intézményrendszert. Ezúttal azok az erdélyiek is szerepelnek benne szócikkükkel, akik nem élnek már Romániában, de munkájukkal elkötelezték magukat közösségünknek.

Ahhoz, hogy a Romániai magyar ki kicsoda — 2000 decemberre elhagyhassa a nyomdát, szeptemberre le kell zárni az adatgyűjtést és -feldolgozást, szerkesztést.

Ezért arra kérjük mindazokat, akiknek szócikke már megjelent az előző kiadásban és levelet kaptak, mielőbb juttassák el a kiadóba a kért adatokat.

Akik szerepeltek ugyan az 1997-es kiadványban, de szócikküket nem az általuk kitöltött adatlap alapján szerkesztettük, kérjük, sürgősen jelentkezzenek, hogy adatlapot küldhessünk nekik.

Hogy a kiadvány eddigi hiányosságait pótolhassuk, jelentkezését várjuk azoknak is, akiknek a szócikke valamilyen okból eddig kimaradt.

Kérjük az erdélyi magyarság kulturális, társadalmi problémáival foglalkozó szervezetek, alapítványok, intézmények vezetőit, küldjenek bemutatkozó anyagot.

Akik megjelenése után, a kiadótól szeretnék megrendelni a könyvet, kérjük, töltsék ki az adatlapon lévő megrendelő szelvényt, és mi postázzuk a könyvet. Várjuk azoknak a vállalkozóknak a jelentkezését, akik hirdetni szeretnék a kiadványban vagy támogatni kívánják megjelenését.

Végül arra kérünk mindenkit, aki szívügyének tekinti, hogy az erdélyi magyarságról minél pontosabb, minél teljesebb összegzés készülhessen az ezredfordulóra, jelezze észrevételeit, javaslatait, küldje el azoknak a személyiségeknek a nevét, címét, akiknek a szócikke hiányozna a kézikönyvből.

Kiadónk az alábbi módokon érhető el:

Levélben: Editura Scripta, 3700 Oradea, Sof. p. 9., Cp. 49.
Telefonon/faxon: 059/131-650

E-mailen: scripta@rdsor.ro Tájékoztatónk, adatlapunk olvasható (másolható) az interneten a következő honlapokon: www.wunro.hu; www.htmh.hu.

Nem győzzük hangsúlyozni: **KÖZÖSSÉGÜNK KÖNYVE, KÖZÖS ÖSSZEFOGÁSSAL KÉSZÜL! AZ ÖN EGYÜTTMŰKÖDÉSÉVEL DECEMBERBEN MEGJELENIK!**

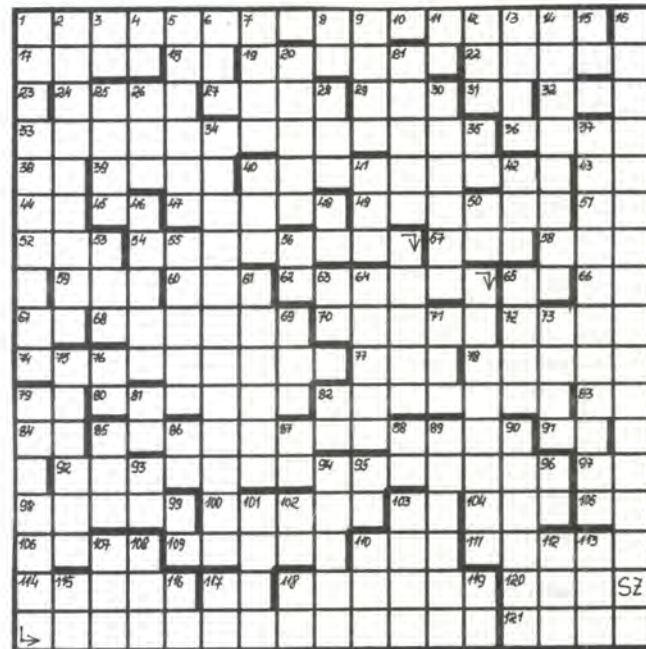
Berde Mária

VÍZSZINTES: 1. Széphistóriája, 1927-ben jelent meg Berlinben. 17. Lendület. 18. Vés. 19. Korog a gyomra, nincs élelme. Szatmár..., Kölcsey itt élt 1815-től haláláig. 22. Nitrogén. 24. Norvégia fővárosa. 27. Pajzs, románul. 29. ... a syóbból, tudja, mit kell tennie. 31. Makó egyenemű hangzói. 32. Hasznos rovar. 33. Ez a regénye Marosvásárhelyen jelent meg 1925-ben. 36. Tisztítóeszköz. 38. Híres magyar zeneszerző névbetűi. 39. Fogadalom. 40. Ez a regénye Budapesten jelent meg. 43. Sílak. 44. Francia személyes névmás. 45. Lóca egyenemű hangzói. 47. Időhatározó szó. 49. Hazai folyó. 51. Igekövető. 52. Vízi növény. 54. Nagyváradon megjelent regénye. 57. Egy, németül. 58. Készül a sportoló. 59. Ausztriai folyó, fordítva. 60. Esküdni kezd. 62. Újabb Berde-regény (1943). 65. Indíték. 66. Bóg a számár. 67. Kén és itrium vegyjele. 68. Ernyed, gyengül. 70. Hull a hó. 72. ... a lelke mindennek. 74. Unszolás. 77. Ital. 78. ... László, 18. századi magyar költő. 79. Kicsinyítő képző. 80. Kolozsvár folyója. 82. Gépipari szakmunkás. 83. Udvarhelyi Híradó. 84. E. V. 85. Elbeszélőkötelet 1923-ból. 89. Kikötő. 91. Székelyudvarhelyi költő névbetűi. 92. Kétkötetes regénye (1943, Bp.). 97. De. 98. A Noszty fiú ... Tóth Marival. 100. Félrevezető, hitegető. 103. U.M. 104. Román Hírszerző Szolgálat. 105. Ön. 106. Fakultás. 109. Trikók. 110. Román személyes névmás. 111. Magyar rendőrségi magazin. 114. Erdélyi megyeközpont. 117. Falusi bácsi. 118. Elbeszélőkötelet 1928-ból. 120. Falusi ház tartozéka. 121. A világ legnépesebb országa.

FÜGGŐLEGES: 1. Ez a kötet a Temesváron

jelent meg. 2. Magyarországi település. 3. Kaszák Lajos lapja. 4. Azonos a vízszintes 103-mal. 5. Becézett férfinév. 6. ... Angeles, amerikai nagyváros. 7. ...falva, település Hargita megyében. 8. Tiltószó. 9. A menny. 10. Ötszáz római számmal. 11. Róka egyenemű hangzói. 12. Női becenév. 13. Kerti szerzőszámok. 14. Szimpatikus Pál utcai fiú. 15. Baku központjában áll. 16. Verseskötete (Kolozsvár, 1928). 20. Légvonat. 21. Iridium, itrium és lantán vegyjele. 25. Kenyeret vág. 26. Titokban figyel. 28. Évszak. 30. Gyanúsított. 34. Regénye 1936-ból. 35. Nagy Ákos. 37. 1930-ban megjelent regénye. 40. Haza. 41. Tág betűi. 42. Latin tagadás. 46. Modern Biblia-fordító, utolsó négyzetben személynevének kezdőbetűje. 48. Adél páratlan hangzói. 50. Sír. 53. Német és holland kocsik nemzetközi betűjele. 55. Vajdasági város. 56. T.H. 61. Harcos. 63. Indulatszám. 64. Mosott ruhát simít. 65. Szegő. 69. Kolozs megyei város. 71. Jegyes. 73. Kelet, angolul. 75. Olyan, mint a róka. 74. Előd. 79. 1941-ben Budapesten kiadott regénye. 81. Zakariás Imre. 82. Házállat. 85. Vanádium és hélium vegyjele. 86. Z.J. 81. Horvát László. 88. Üres darab. 89. Nagy gyergyói község. 90. Költeményeinek kötet 1912-ből. 93. A.T. 94. Kölcson vesz. 95. Molibdén. 96. Azonos magánhangzók. 99. Fonetikus mássalhangzó. 101. Heltai Gáspár fabuláinak száma. 102. Latin kettős magánhangzó. 103. Alban Berg-opera, fordítva. 107. A föld irányába. 108. Végtag. 110. Határtalanul meleg. 112. Kis Aranka. 113. Rénium és nitrogén vegyjele. 115. Régi löfegyver. 116. Csapadék. 117. A Tanítónő c. színmű szerzőjének névbetűi. 118. Magad. 119. O.M.

K. KOVÁCS ANDRÁS

A HELIKON 16. számában közölt Csíznyaraló című rejtvény megfejtése: Ott kinn nálunk a kis nyaralóban/ Csízcsoport vert vidám nyári tanyát.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
SZABÓ GYULA
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MŰZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószerkesztő
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlógépes türelés: NAGYMÁRIA: nyomtatja a Miskolci Kis Művelődési Református Sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288